

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMEKOND: V. GRÜNTAL, J. JÕGEVER, A.
JÜRGENSTEIN, M. KAMPMANN, J. LUIGA,
W. REIMAN, J. TÖNISSON

KUUES AASTAKAIK

1911

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

Kalevipoja „Esiandeks“.

Juhatusesks.

Enne kui lugulaul „Kalevipoeg“ trükist välja tuli, pidi ta aastakümned kestwaid muudatusi läbi tegema. Juba 1833 mõtleb F. R. Fählmann muinaslugu üles kirjutada (Fählmann, Die Sage vom Kallewi poeg. Handschriften der Gelehrten Estnischen Gesellschaft. A. A. Nr. 214). 4. jaanuaril 1839 kirjeldab Fählmann Õpetatud Eesti Seltsi koosolekul lähemalt jutukäiku. Ta teeb oma elu ülesandeks „Kalevipoja“ laialepillatud jagusid koguda ja üksuseks liita: 7 lugu Piibli loomise jutustuse eeskujul, ehk 12 lugu Heraklese tegude järele. (Handschriften der Gel. Estn. Ges. A. A. Nr. 140). Enne aga kui Fählmann nõuu teoks tegi, tuli surm vahele. Sõbra poolikut tööd ajas F. R. Kreutzwald edasi. Kuidas tema käes ettewõtte edenes, sellest saame kirjadest lähemaid teateid, mida tema Õpetatud Eesti Seltsi kirjatoimetajale Dr. E. Sachssendahlile ja Eesti algkirja Saksa keelde ümberpanijale, õp. C. Reinthalile, saatis. (Zur Entstehungsgeschichte des Kalewipoeg. Mittheilungen des Dr. F. R. Kreutzwald an die Herren Dr. Sachssendahl und Pastor Reinthal. Verhandlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat. XVI, 1—53). Kreutzwald võttis Eesti rahwalaulu eeskujuks ja valas proosajutustused salmidesse. Vahele asendas ta sündsaid rahvalaule. Ainete väljavalikut muutis ta ühtelugu selle järele, kuidas uut materjali juure tuli. 16. oktoobril 1853 võib Kreutzwald Sachssendahlile rõõmusõnumit läkitada, et „Kalevipoeg“ valmis on. Ümberpanemise raskused viivitavad trükki. Aga kui septembri-kuus 1854 ladu pidi algama, teeb zensor ootamata takistusi ja kolm aastat veerevad mööda, enne kui trükk tõeste alata võib. Vahe peal aga täiendab Kreutzwald ühtelugu oma tööd, jätab aineid välja ja võtab lisasid juure, nõnda et Kalevipoeg, mis 1857—1861 trükist ilmus, hoopis teise kuju on saanud, kui esimesel redigerimisel.

Selle esimese redaktsiooni käsikirja aastast 1853—1854 peeti eksikombel kaua aega kadunuks. Nüüd, „Kalevipoja“ 50.

aastaseks juubeliks, on ta aga välja tulnud. Käsikiri „Kalewi poeg“ täidab kahel veerul 232 lehekülge in quarto. Kreutzwald ise on puhtas ja selges kirjas lugulaulu algusest otsani oma käega ümber kirjutanud ja ka salvide numbrid juure lisanud. Sisuliselt langeb käsikiri 5 jakku. Soovituseks (lhk. 3—4): „Laena mull' kannelt, Vanemuine!“ läheb 1857. a. trükitud kujust mitmeti lahku ja on pikem, nimelt 39 rida. Lõpp „Üksinda lindu laulan lusti“ puudub täieste. Sissejuhatauseks (lhk. 5—9): „Lehvi muiste mälestusi, Kalevide kuulutusi“, 313 r., näitab, et hiljem muudatusi toime on pandud. Päris uudis on Esiandeks (lhk. 10—60). Temast räägime kohe pikemalt. Lugu ise „Kalewi-poeg“ (lhk. 51—237) jutustatakse 12. jaos ära. I. loos loeme 809 rida; II. l. 765 r.; III. l. 833 r.; IV. l. 717 r.; V. l. 782 r.; VI. l. 745 r.; VII. l. 929 r.; VIII. l. 1015 r.; IX. l. 954 r.; X. l. 1071 r.; XI. l. 872 r.; XII. l. 1047 r. Lugulaul lõpeb Kalewipoja karakteristikaga:

„Nüüd siis Kalewide poega!
 Laulo sinust lõpemaies,
 Laulik sinust lahkumaies! —
 Sinu lahke palge paistab
 Määratuma kuju kõrwas:
 Nii kui kaunis koidu tähte
 Muiste põlwe pilwetesta,
 Paistab nii kui kuude kuma
 Öösel minu radadella.
 Sino hinge oli helde,
 Armorikas sino süda:
 Nii kui õndsas õhtokesel

Päikese lahuw paiste;
 Nii kui suwe tuule õhku
 Lehwitelles õilme puida:
 Olid sina sõbradelle.
 Aga sõa sünnitusel,
 Mässamise were mängil
 Olid sa kui Soome meri
 Maro tuule laenetusel;
 Kus so mõeka raksatelli
 Tuhandatel surma tuli! —
 Nii oli Kalewide poega,
 Kuningliko kangelane“.

Iseäraline, 39-realine „Lõpesõna“ käib järgmiselt:

„Laulo meista lõpenessa!
 Elin tungib taewa alla,
 Heäle eksib eha õlma,
 Peidab pakso pilwetesse.
 Heäle kannul kõnnib kõrwa,
 Kõnnib kõrwa sihib silma
 Pilwelise peiteliko:
 Kas ei Wanemuise warjo,
 Endla neitsi näokesta
 Pilwe rünka palistusel
 Kusagil ei ole näha?
 Kas ei Kalewide poega,
 Kangelase kujo sarnast
 Pilwe sülleie ei sünni? —
 Kui sa meele märkusella,
 Lauliko silma tarkusel
 Moondawat pilwe mängi
 Tüki aega tunnistanud,
 Teraselta tähelnannud:
 Siis sa kadund Kalewide

Elo käigi ilmutusi
 Pilwe paisul wõiksid näha.
 Öhto õlma warjo alla
 Langeb laulo laenekene,
 Kustub kandelniko kõla
 Suigutie salawusse, —
 Langewad elona laened!
 Laene matab laulikuda
 Wilo sāngi waiba alla —
 Mere laened mängitawad
 Järwe laened loputawad
 Kaunakese kalda peäle,
 Wäljapoetud warjokese:
 Aga sisu seest ei leita,
 Iwakesta ilusamat;
 Munakooreke on murul
 Audumista awaldamas:
 Elo saanud linno poega
 Luige lendis Taara linna“.

Esiandeks jättis Kreutzwald pärastisel redigerimisel täieste välja, sest et ta lugulauluga lähemas ühenduses ei seisnud. Kreutzwald oli siin Fählmanni muinasjutte ja oma korjatud aineid ja kirjutatud uurimisi neljajaoliseks lauluks loonud:

- I. 1—226. Koit ja Ämarik. Vördle: Koit und Ämarik. Volkssage von F. R. Fählmann. Verhandlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft. I. Band. 3. Heft. Lhk. 84—86.
- I. 267—873. Juta ja Endel. Vördle: F. R. Fählmann, Die Sage von Wannemuine. Sealsamas. II. B. 4. H. Lhk. 74—75. Sissejuhatuses on Fählmanni käsikirjalist kõnet 4. jaanuarist 1839 tarvitatud.
- II. Eesti paganuse pühad ajad ja pühad paigad. Vördle: F. R. Kreutzwald, Ueber den Charakter der Estnischen Mythologie. Sealsamas. II. B. 3. Heft. Lhk. 36—50. F. R. Fählmann, Wie war der heidnische Glaube der alten Esten beschaffen? Sealsamas. II. B. 2. Heft. Lhk. 63—68.
- II. 316—644. Ilma loomine. Vördle: F. R. Fählmann, Estnische Sagen. Sealsamas. I. B. 1. Heft. Lhk. 38—54.
- II. 645—903. Emajõe kaewamine. Vördle: F. R. Fählmann, Estnische Sagen. Sealsamas.
- III. 1—103. Wanemuise laul. Vördle: F. R. Fählmann. Sealsamas.
- III. 304—682. Keelte keetmine. Vördle: F. R. F. R. Fählmann. Sealsamas.
- IV. 1—438. Wanemuise kannel ja kosjad. Vördle: F. R. Fählmann, Die Sage von Wannemuine. Sealsamas II. B. 4. H. Lhk. 72—76.
- VI. 439—541. Wanemuise kasulaps.
- VI. 542—831. Wanemuise lahkumine.

Ilma et meie täna Esiandeks hindama hakkame, trükime meie tema tähttähelt alamal ära. Isegi kirjutamise wead ja nummerdamise eksitused jätame puutumata.

Lõpuks tähendame, et terve „Kalewipoeg“ sell kujul, nagu Kreutzwald tema esialgu, 1853, üles kirjutas, nüüd Eesti Kirjanduse Seltsi omandus on ja asjaarmastajad teda seltsi arhivis näha võivad saada.

W. Reiman.

Esiandeks.

I.

- Meie paigul põhja maal,
 Põhja piire peenderilla,
 Põhja põldude pärani,
 Wiro-wööde wahedelle,
 Soome sügawa sõrwani:
 Kiirub kenaduse kuju,
 Rutab rühkest rõemo põlwe,
 Kaunis kewadine ilo.
10. Loomus lusti lõõsitelles
 Loololinnu lõõritelles,
 Kägo kulda kukutelles,
 Ehitawad enne koitu,
 Enne koitu kewadise
 Mõrsja kambri laulotelgiks.
 Kewadine armo aega
 Ajab aasud haljendama,
 Lehwib luhad lõkendama,
 Orud õilme iludelle
 Pulmapidu pidamaie.
20. Kui on lõpul lehekuu,
 Jaani alles algamaies:
 Siis on pidud piki metsa,
 Laanes laial lustilista;
 Sood on sambla sammetissa,
 Aasud siidi narmendilla;
 Nõmm ja aro aurab õnne,
 Sigitawat silma ilo!
 Puud ja põesad puhkendawad,
 Ötsutawad õilme linti;
30. Õilme puhked pärgidella,
 Lille-lintid kübarail!
 Puie pois ja põesa piiga,
 Laane peig ja nurme neio
 Noorusella rõemustawad,
 Mahlapiima maitsetelles.
 Linnud lugu laksatawad,
 Peiolikult pesitawad,
 Neljajalgset naljatawad:
 Laia elorõnga keerul
40. Lustipõlwe päike paistab!
 Ja et kena rõemopidu,
 Kosjaline põlwekene
- Weniks wähe pikemaksa:
 Selleks ehtis Looja heldus
 Öö kui pääwa poolekswennaks;
 Nii et ehal õnne elo,
 Widewikula wiibides:
 Noorepõlwe naljaaega
 Üürikeseks pikendaksa.
50. Üürikene aasta ilo,
 Kaunis kewadine kuju,
 Üürikesem meie iga,
 Närtsilikum meie noorus.
 Noormees nõrkeb nõmme peale,
 Kahwatab kaljula külmaks;
 Tütarpüga, peenikene,
 Tarretab põrmula põue,
 Enne kui ilo õilmesta,
 Enne kui tulo tupesta
60. Peäsis päik'se paistuselle.
 Meel mul mõlgub igatsetes,
 Endist meeletuletates:
 Kuida kuldse armo õnned,
 Sõbruse paela pidemed
 Enne südant sütitanud,
 Suwe ilul ehitatud.
 Mälestuste mängitused,
 A'awad südant haljendama:
 Se'ks ma sahan seotud sõnu
70. Wana jutu jälgedelle.
 Tule, tütar sõstrasilma,
 Tule, poega noorokene!
 Kuulgem laulolõija lugu,
 Samblast wõetud sõnasida,
 Mis ta Koidult koristanud,
 Amarikult järgi riisund.
- Kas sa tunned walgustawat,
 Elendawat tuletungalt
 Wana-taadi toassa,
80. Kalewide kamberissa?
 Praego peitis pääwa piire.
 Pilwe põue puhkamaie,

- Udu rüpe uinomaie ;
 Kuhu wiimne walgus wilkus,
 Walgus wilkus widewiko,
 Kuumab kaunis ehakuma,
 Sinisiidi taewa sõrwa
 Punetellel palistates,
 Weab walgust koido wiiro
90. Hommiko ja tõusu wasto :
 Seältap kuldne pääwa paiste
 Teretates taewa tõuseb,
 Ärkades uut õnne aimab.
 Kas sa tunned kanget käpa,
 Kelle pihu peites pääwa
 Punetes wiib puhkamaie ?
 Waesel walgustuse orjal
 Suwel lühi suigumine,
 Pikad pääwa penikoormad,
100. Enne kui saab õhtuella.
 Kas ehk tunned seda käpa,
 Kes'se kustund walgus' kuuma
 Koidul sütib põlemaie ?
 Kes seäl rada etterajab :
 Et ei päike eksiks teelta ?
 Wanal isal õitsesiwad
 Kaksi orja ustawaida,
 Suremata sugust sündind,
 Närtsimata noorusega.
110. Ja kui wäle walgus' küünal
 Esimesta pääwa käiki
 Taewa külles lõpetanud;
 Koeo tõtas puhkamaie,
 Pajatas wana taadike :
 „Kuule, tütar, A m a r i k o !
 Sino hooleks usutellen
 Koeo tulnud walgus'tungla.
 Kustuta sa kulda küünla,
 Et ei öösel kogemata
120. Õnnetust saa juhtumaie“.
 Ja kui teisel hommikulla
 Wara enne walgeetta
 Päike päris orjust algas,
 Pääwa tööda toimetama,
 Pajatas wana taadike :
 „Kuule K o i t o, poeokene !
 Sulle tallituseks sulgun
 Tuletungla sütituse ;
 Puhu sa tulda tubaje,
130. Lehwita lõket leele,
 Pista päike põlemaie :
 Et ta walgust wälja kannaks,
 Ilo ilmale ehitaks,
 Kosudust ja sigi annaks“.
 Truuist täitsid taewaorjad
 Taadist seätut tallitusta,
 Ega puudund ühel pääwal
 Küünla kuma taewa külles,
- Ei ol'd öösel õnnetusi,
 140. Wirtsiliko wigadusi
 Korjamata kiirmetesta
 Ja kui talwel walgus'wankri
 Waremine alla waub,
 Kiiremine kuuma kautas,
 Kadus kärmest õhto kuma
 Waremine taewa weeres,
 Wiibis hommikune walgus.
 Warma suwe wirkudelle
 Puistab talwe puhkamista,
150. Aina küllel audomista.
 Ja kui keer'tes kewadine
 Päike rutab elo peästma,
 Lillesi ja laulu looma,
 Hädaliko äratama
 Kulu kuube uendama ;
 Palawama paistusega,
 Tulisema teradega
 Suwel põldo sulatama,
 Wiljaiwi walmistama,
160. Kõrrekesi küpsetama :
 Siis tal rohkest rühkimista,
 Pisut puhkamise püsi.
 Seäl kustund küünla Ämarik
 Küll annab kiirest Koidule,
 Kes tahti korral kohendab
 Ja puhub uuest põlema.
 Aasta armsam iloaega,
 Öilmerikas õnne põlwe
 Parajalte wäljal püsib,
170. Lillekesed õilme lustis
 Örnalt haiso õhkendawad,
 Linnu laulud hellisewad,
 Inimesed õiskawada!
 I l m a r i s e telki täitis
 Önneline lustihelin,
 Lustihelin, rõemo kõlin.
 Päikse päris orja paari
 Waatas sala sügawamalt
 Teine teise sõstrasilma —
180. Ja kui Amariko pihust
 Küünal Koido käte weeres,
 Juhtus poissi pilgokesta
 Piiga käpa pigistama ;
 Mõlemate mokakesed
 Läksid koko kogemata.
 Aga ü k s silm, ala walwul,
 Kulmolauge katemata,
 Wara, ilja warjamata :
 Nägi süda kesköö süles,
190. Pimeduse peido kambris
 Salaliko sündimista.
 Teisel pääwal kutsus taati
 Mõlemaida päwikuida,
 Kutsus neid ja pajatelles :

- „Teie toimetatud tööga
Lepin mina, lapsokesed!
Soowin õnne sõudewada
Teile õnsa õhtaani,
200. Widewiko wilodani.
Asutagem abielo,
Sõbraliko paariseisu,
Toimetagem edespidi
Paaris põlwes pääwa orjust
Nagu mees ja naisokene,
Kuida pois ja piiga teinud“.
Lapsed hüüdsid ühel uuel:
„Wana isa! ära raiska
Meie rohkete rõemo põlwe,
210. Kallist peioliko pidu!
Jgawesta jäta meida
Peio, neio päriliseks.
Noores neiolikus põlwes
Õitses meie õnnekene,
Kaswis meie armokene!
Armopaelad alalikud,
Kosjalustid lõpemata
Meie noorust pikendago,
Meie päiwi õnnistago“.
220. Wana isa wõtis kuulda
Heldest päikseliste palweid,
Õrnat põlwe õnnistada,
Mis nad ise igatsenud.
Igal aastal arokorrall,
Üheainsa korra aastal
Saawad pääwa pärisorjad
Neljal neio nädalatel
Kesköö kaisus õnne leidma:
Kui kustund küünla Amarik
230. Saab Koido pihu panema;
Salamahiti sünnitelleb
Käsi käte takistama,
Mokad koço musutama.
Häbeliko Amariko
Palge puhkeb punetama,
Lehwib taewa läikimaie
Orjawitsa õilme karwa,
Kunni Koito kustund küünla
Põlema saab sütitanud,
250. Kullakeeruline puna
Pääwa tõusu kuulutanud.
Wana isa heldus ehib
Moondes ilma ilosamaks
Neile kosjapõlwe piduks:
Arud, nurmed annetega,
Lille-ilo lintidega,
Lustirika lugudega;
Metsas nii kui mõrsjakambris
Kõster kãgo kukutalleb,
260. Räästas rõemo rãksatalleb.
Ja kui juhtub kogemata
- Kauamine Koido kaisus
Amariko wiibimaie,
Hüab õõpik hõisatelles,
Künnilindo pilgatelles:
„Laisk tüdruk, laisk tüdruk!
[õõ pik!“
- Üürikesel õnne aeaks
Ehitatud suwe õõl
Unustasin talwe uned,
270. Talwe uned, külma küüned,
Sügise udusidemed,
Pimedada õõde pidemed;
Lãksin metsa luusimaie,
Tuskas meelta tuulutama.
Waikse warjolise paika,
Lehtis lepiko langela,
Kauni kaskede keskele
Õli silluliste seltsi
Õõtseliste tulda teinud.
280. Laialine lusti kihin
Hõisatelles rõemo wihin
Tuikas teedel, teede kõrwal
Raksates teeradadella!
Kostis kaugel küladesse,
Tungis taloperedesse.
Tehtud pika pääwa tego —
Mis ei tööksa tõstetie,
Ega koormaks kõrgetie —
Lustilikult lõpetati,
290. Õnnelikult otsatati.
Wiibis kena õhtowilo,
Õhtowilo widewikul:
Tõusis ülem rõemo ilo
Õõtselistel õitsemaie.
Laulolugud piiga keelil,
Mõistatused naiste uulil,
Poistel pillid, sarwed suussa,
Uulepillid moka wahel.
Ümberkaudo küladesta,
300. Üksikuista peredesta
Hüüdis rahwast rõemo helin,
Petis rahwast pilli kärin;
Wõeraid weeres woori kaupa,
Külãlisi killa kaupa:
Õõtseliste õnne waatma,
Silluliste rõemsa seltsi.
Murul murdis pilli parin
Kergeid jalgu keeritama,
Noori liikmeid painotama.
310. Muiste jutuwestja ligi,
Sulasõnalise seltsi,
Kuldakõne kuuludelle
Tormas targemate sugu,
Õpetnõudja noorem põli:

- Kes ei tahtnud tantsi lüa,
Kergel kannul keeritada.
Wanad piipo suitsetates
Tulepaistel küllekille ;
320. Arksa kõrwalised piigad
Istusiwad tule ümber,
Sõrmed suka wikeldates,
Säärepaelo punutates :
Kust kui kosilane tuleb
Raudakäpa talutusel :
Anniwaka weereb wara.
Jutuwestja wanarauka
Seadis sõnu sõudewalle,
Kulda kuulud kedrawalle.
330. Hakas nõnda pajatama :
„Kes on Tartust Piibe teeda
Koero kaudo käidanenud,
Targa silma talutusel,
Jumalate juhatusel :
Külap keeras K ä r d i mäelta
Ülewalta kõrgelt teelta
Silmad sihtis Koero poole,
Kulmud kuldse oro poole,
Lauged laia laane wasto :
Kauget kena waatamaie.
340. Kes seal kenaduse kuju,
Iloduse imerüpe
Südant tal ei sulatanud,
Marja meelta mesitanud ?
„Äkilise kalda weerest
Liugeb libamiste maantee
Mööda mäge madalalle,
Kuristiko kukutelles.
Pahemal käel paisotelleb
Laialine raba orgo,
350. Sammetsambla waiba alla ;
Kaugel palistawad piiret
Okaspuude metsasaljud,
Madalate küngastega
Oro ümber aeda tehes.
Orgo sula weetesooda
Üleültsa üsna raba,
Sammeltanud waiba warjul,
Kidurpuie katetawal.
Arwalised äbarikud,
360. Kehwad kase kidurikud,
Windurpädajate wäetid
Leiad laial lagedalla
Kidurpõlwes kaswamaie,
Masajalgil maada katma.
„Waata orgo pääwa paistel
Põualisel suwe aeal,
Waata pilul pilwsel ilmal
Wihma wikelisel wõrgul,
Udukue ummistusses :
370. Isewarki iludusi,
- Kogemata kenadusi
Leiab silma igal pilgul,
Korjab kulmo igal kukul !
Warjokujud walelikud,
Udupilwed petelikud
Walmistawad wõerast ilo,
Wõerast kena waatja silma,
Kulda kaunist kulmo alla.
Juhtusid sa hommikulta,
380. Kaste halli õlma alta,
Udupilwe ämarusses
Silma orgo sirutama,
Laugusida awandama :
Rikas ilo imeline
Mesitas sul meekekesta.
Waatsid lõunal lausa ilo
Pääwapaiste palistusel :
Ilo üsna aroline,
Kena kuldakarwaline.
390. Ömbleb udu uue kuju
Widewiko wilo ümber :
Wõid sa ehawalge ehtel,
Tähtis taewa tumedusel
Südant jälle süititada,
Marja meelta mõlgutada.
Juhtusid ehk Jaani õhtul,
Suwe sõudwal ilo öösel,
Tähtsa tule jälgidella
Kärdi mäela käidanessa :
400. Külap udu umuksesta,
Külap kaste kammitsasta
Wõisid näha wõerikuida,
Tundemäida tunnistada,
Weetepinnal weereldates
Kaste kannul keereldates
Waimokuide warjotantsi,
Warjotantsi õhtowilul,
Jaani tõrwakuide ilul.
Orul ülemiloduseks,
410. Kenadamaks kingituseks
Jagati üks järwekene,
Läikiw weeteloigukene.
Õöde pilul, pääwa walgel,
Koidopiiril, ämarikul
Hiilgab järwe selge peegel
Höbeläikis waatja silma.
Lustiksidi sa ligemalta
Järwe peeglit silmitada,
Kenaduse ilo kaeda :
420. Peaksid palju waewa kandma,
Waewa kandma, häda tundma —
Waewa palk jääks pisokeseks.
Tüma raba seuks sul sammu,
Kõrkjad kallast kataksiwad,
Osjad peeglid matakxiwad :
Et ei järwe ilodusest,

- Hiilgawasta hõbepeeglist
 Sugugi sull' silma paistaks.
 „Kärdimää kalda arjalt,
 430. Kõrge kuristiko sõrwalt
 Wahtis wanem rahwasugu
 Rõemorika südamega,
 Marjameele mõlkusella
 Alla orgo armsamasta :
 Kus ei wõlsil wõeralaste,
 Ega pilgelt petelaiste
 Raskest rõhuw raudasammo
 Muiste maad ei rängastanud,
 Muiste muro muljotanud.
440. „Nii aga kuulni kuulutusi,
 Wana jutu juurdumisi,
 Wana asju awalduisi —
 Kui siin laulo lõksatellen,
 Kulda lõnga keerutellen :
 Wanemuinse tüterista,
 Endla järwe piigakesta.
 „Ei oln'd armastusel õnne,
 Korralist ei kosjal lugu,
 Sigiw raho südamella —
 450. Mis meil laulosida loonud,
 Kaugelt kulda sõna toonud !
 Armastuse kurbtus' kuube,
 Neio igatsuse närtsi,
 Wermerikas walus süda :
 Sünnitasid laulosida,
 Olid loojad lugudelle ;
 Misga mälestuse märgid
 Tulew põlwe tutwaks saiwad.
 „Endla järwe kalda kohal
 460. Öitses muiste ilus orgo,
 Kaswis kena kasemetsa,
 Tõusis Taara tammemetsa ;
 Oro ülem õilmekene,
 Metsa kallim kasokene
 Oli kena neiokene,
 Sõstrasilma piigakene :
 Wanemuinse ainus tütar
 J u t a , kallis kasolapsi.
 Kähärkaswus ruuged iuksed
 470. Katsid kena kaela ilo,
 Peitsid põuekese paiso ;
 Jume neioliko nägo
 Kõrged kulmud ülendasid,
 Palge, puna palistates
 Maasik-mokad rajatasid ;
 Armorika neiokese
 Oli Taara lustiks loonud.
 Imeline silma-linik,
 Wõerawõrguline kate,
 480. Petepilul rätäkene
 Oli neitsi ülem õnne,
 Ülem õnne, armsam anne.
- Järwe weesi weeretawa,
 Langewada laenetega,
 Kalda urkad kaladega,
 Põhja peitus sügawikus
 Näki-neitsi kodopaigad,
 Oro loomad, laane linnud,
 Öho õlmal lennokad,
 490. Puie puhkus, põesa uhkus,
 Kewadine kaunis muro —
 Lillekirjul kenadusel :
 Öitsid Juta hoole alla,
 Kalli piiga kaitsewalla.
 Juta kaitset kallist walda,
 Warjas loomakeste karja
 Emaliko heldusega.
 Armomeelel, kuldakeel
 Kutsus Juta lapsekarja
 500. Pääwa paistel mängimaie.
 Kalasoomus läikis laenes,
 Linnusulge puie ladwis,
 Mado hiilgas mäta peälta,
 Sisaliko sambla alta,
 Liblikas tuule tiibadel,
 Neljajalgsed kergel kõnnil
 Tallasiwad muropinda.
 Ehk kül mure Juta meelta,
 Kurbtus rasket südant koormas,
 510. Leinamine hinge leikas :
 Siiski heldusel ei seisu,
 Ega aeda armo rajal,
 Lõpetust ei lootusella.
 „Määkingult kuulas kaugelt,
 Kuulas waikselt muiste põli
 Juta igatsuse laulo,
 Lesepiiga leina lugu,
 Waeselapse pisarpilli :
 Misga ilja igatsetes,
 520. Wara wennikesta nutes,
 Kastejalgil kaebo tõstes,
 Jõudis süda soowimisi,
 Ihkas hinge igatsusi,
 Igatsusi surno hauda
 Kadund kallil' peiokesel',
 Kesse orgus muro alla,
 Põrmo põues pika unda,
 Önsat unenägo põenas.
 Wana kuulsa lauloisa
 530. Wanemuinse tütrekene,
 Kandlemeisteri kaswandiko
 Oli inimeseks loodud
 Kena laulo-andekene,
 Kuldasõna kujukene.
 Seältap meie neio laulud,
 Neiolaulud lustilikud,
 Piiga ärdad igatsused
 Algmiselta awaldanud,

- Ilma peäle idanenud.
540. Juta jume peiokene,
E n d e l, Ilmarise poega,
Oli noorelta närtsinud,
Kewadella kolletanud,
Kolletanud koolja sāngi,
Pudenenud haua pōrmo,
Warisenud warjo rūpe,
Kalmokūnka kaane alla.
Sest et sureliko seisu,
Nārtsiliko pōrmo pōlwe
550. Ülemille loomadelle —
Niikui inimeste lapsil —
Wanaisa osandanud.
Taara tarkus tõmbas piiri
Isi eloigadelle,
Pikendates mõnel päiwi,
Teistel iga lühendates.
„Ja kui Endel surma sāngi
Nārtsis elo noorusella,
Punapalge priskusella :
560. Woolas Juta walosaida,
Leinapiina pisaraida
Peiokese pōrmo peäle ;
Walwas armokese kalmul
Mito ööd unesilmata,
Mito koito eineetta ;
Leinas kurtes kallist õnne,
Kallist kadund peiokesta,
Āranārtsind armokesta :
Kunni Koito walgust tooma,
570. Kūūnalt tuli sūititama.
„Wana isa, Wanemuine,
Wanemuine, laulotarka !
Kūl sa nägid tūtre kurbtust,
Neiokese nutemista.
Mōistsid piiga piinatusi,
Lese lapse leinamisi ;
Kūl sa, Taara esiloodud !
Mōistsid lapse muretsusta,
Kaswandiko kurwastusta !
580. Kes saaks sulle sarnaliseks,
Sarnaliseks salanōuudel,
Targa asja toimetajaks,
Lausa laulo lahutajaks,
Kena kandle kolksoitajaks ?
Wanaks loond sind wanaisa,
Targaks teind sind taadikene !
Juksed hallid, habe halli,
Piired pikad otsa peäle,
Kanawarbad silmalaugel,
590. Palged krooksul palistatud ;
Aga wanaduse wāgew,
Taara tarkus kulmo kūūrul,
Mōnus mõte mõistekohal :
Et sa targal tahtemisel
- Ikka kohe nōuudeandja,
Nōuudeandja, mõtekandja,
Wanal Taaral abiks oleks.
Ehk kūl habe halli sinul,
Ehk kūl iuksed halli karwa
600. Siiski sinul noori sūda,
Noori sūda, noori meeli ;
Noori sūda sūititamas,
Noori mõte naljatamas ;
Noori meeli, mesikeeli !
Noori meeli armastamas,
Mesikeeli meelitamas,
Kulda keeli kuulutamas ;
Noori lustis, noori walus,
Noori mõtes, noori tahtes.
610. Wōerad lustid, wōerad walud
Kurnasiwad sinul sūdant :
Aga tūtre kurwastusta,
Ella neio leinamista
Ei sa jõudnud kustutada,
Ega leina lõpetada.
„Juta lūhi õnne aega,
Kaunis pōli kewadine
Waus kui kiirem unenāgo.
Lūhi õitsew armopido
620. Nārtsis surma nurmedele
Kolletates kalmo rūpe.
„Kui ta Endlat kogemata
Esikorda õnnel näinud,
Salasilmal sihtidessa
Poole pilgu peituselta :
Sulas neiokese sūda
Peiosilma paistusella
Armastuse õnne kuumal,
Niikui kewadine lumi
630. Pillutawal pāāwa paistel.
Mōlemate meelesida
Oli silmapilko petnud ;
Mōlemate sūdameida
Salatuli sūititanud.
Ja kui widewiko wilul,
Ōholise õhtu õlmal
Suu sai sūdant tunnistama,
Mokad mõteid awaldama :
Lendis elo õilme lula.
640. Libliktiwul lustilista,
Niikui kewadine aega
Kūnnilinnu lauludega.
Teine sōudis teise soowi
Sōbrasilmast tunnistada,
Mōteseida āramōista,
Enne weel kui keelekerki,
Keelekerki mõte kōlksus.
Ūks neil mõte igas tükis,
Ūks neil meelega mōlkumine.
650. Isad nägid laste õnne,

- Laste õnne, lustirikast :
 Rõemustasid laste seltsis,
 Ega raatsind wasto olla.
 Esimese leitud lille
 Nopis Endel kewadelle
 Suwe nurme murepinnalt :
 Ehteks Juta pärja peale.
 Küpsend marja esimese
 Wiis ta piigakesele ;
660. Mahla kase magust märga
 Maitstes enne neio moka,
 Enne kui sai ise maitsuma.
 Mis tal ial armsam oli,
 Armsam oli, kallim näitis :
 Sest sai osa neiokene,
 Armo annet piigakene.
- Aastad lentsid armo õnnel,
 Rikal elo rõemodella
 Sihinal kui silmapilgud.
670. Juba sõudis wiimne suwi
 Kiirel siiwul sügiselle,
 Kus neil pikad pulmapidud
 Mihklipä ja Mardi wahel
 Pidid saama pühitsetud :
 Et isad saaks ilo nägema,
 Tutawad tantsi tegema,
 Lapolised lustitama.
 Anniwaka neiol walmis,
 Palakad jo palistatud ;
680. Peiol leotud õlle odrad,
 Mesi walmis mõdo tarwis.
 Waat, seal sõudis surmasaadik,
 Surmasaadik salamahti
 Peio küünalt kustutama, —
 Kutsus Endla Taara kota. —
 „Leina raske mure talwe
 Muljus Juta mõtesida,
 Kahwatas palge punada,
 Tarretas südame külmaks.
690. Piiga lootis surmast peastjat,
 Mullast mure kustutajat :
 Aga surm ei tapa kurba,
 Muld ei mata mureliiko,
 Kalm ei kata pisarsilma ! —
 Mure hammas kuulub hinge,
 Kurwastus kül koormab südant
 Pikaliste piinadega,
 Puistab puna palgeelta,
 Närtsitab keha kenadust :
700. Aga elo õhk ei kustu
 Kurnatuse koorma alla.
 Nii kui külmast näpistatud
 Orna lille õilmekene
 Närtsides weel ilo näitab,
 Kolletates haiso õhkaab :
 Nõnda Juta leina elo,
- Neio lesepõlwe pido.
 „Ilmarine imesepa,
 Maa-aluste meisteri !
710. Heitis armo piiga peäle,
 Lese neio leina peäle,
 Rutas kurbtust kustutama,
 Leinamista lepitama :
 Kudus kuulsa silmawõrgu,
 Kulda lõngasta linoka,
 Hõbe eidest rätেকে
 Imeliko isewääga ;
 Mis kui waatja silma katis :
 Mõõdaläinud aega näitas. —
720. Juta köitis kuldse wõrgu
 Pähä silmarätikusta :
 Seal ta nägi kadunt pääwad,
 Endisaea armo aastad
 Orna õilme õnnedega,
 Imewarki iludega —
 Kewadisses kaunis kaswus.
 Lesepõlwe leina nutu,
 Igatsuse hinge koormat
 Waigistas kuld wõrgukene,
730. Lepitas imelinokas.
 Ja kui mälestuse tiiwad
 Endla surma tundi tõiwad,
 Sadas palju pisaraida,
 Pisaraida piiga silmast.
 Pisarate kogust paisus
 Aegamööda järwekene,
 Mis ta peio mälestuseks :
 Endla-järweks nimetanud.
740. „Juta istus järwe ääres
 Igapääwa igatsetes,
 Mälestusi mængitates —
 Imewõrgo wõimosella —
 Mõõdaläinud õnne põlwest.
 Istus kurba koido aéal,
 Wésilauigel widewikul,
 Walas lisa järwe weele,
 Pisarwihma laenetelle ;
 Istus kurba keskepääwal,
 Istus ööde õlma peitus,
750. Walas lisa järwe weele
 Silma selgest allikasta.
 „Aastad sõudsid, aastad jõud-
 [sid
- Pikal leinamise lennul,
 Wiletsuse sammo wiibil.
 Ühel pääwal uinus piiga,
 Tütar kurba tukumaie
 Mure raske koorma alla.
 Waata, unenägo wõtis
 Imewõrgo wõimo läbi
760. Leinajada lepitada :
 Petis kuju järwe peeglis

- Paistis nü kui peiokene,
Awatas kui armokene, —
Awataes armo rüpe
Piigakesta puhkamaie!
Juta jõudis, Juta sõudis
Unenäos peio poole,
Sõudis, jõudis ärkatessa
Langes lanki laenetessa:
770. Kurwastusta kustutama,
Walopiina waigistama,
Leinamista lepitama.
Seäl ta noori surma suigus,
Külma surma kaiso uinus;
Laened leina lepitasiid,
Piiga kurbtust kustutasid.
„Wanemuine, laulotarka,
Imesepa Ilmarine:
Riisusid laenest lapseda,
780. Kalakudust tüterida.
Leinas närtsind neiokese,
Kurnas kolletanud piiga.
Ilmarine imesepa
Oli ise reha teinud,
Rehapulgad rauda karrast,
Rehawarre waskeesta:
Misga lapse laentest riisus,
Neio keha kõntsast korjas. —
„Juta maeti muro alla,
790. Mulla wilo waiba alla,
Sömerliiwa söba alla
Peio kõrwa puhkamaie,
Pika unda uinomaie.
Istutati ilosamaid
Lillekesi haua ümber,
Toimetati taimekesi,
Kenamaida kasokesi
Kalli laste kambri kateks,
Suigojate sängi ehteks.
800. Ja et haua piire paika,
Rahosängi rajasida
Sureliiko jalg ei sõtkuks,
Kadowate käik ei koormaks:
Selleks moondi matusmaada,
Hingamise rahoeda
Igwaseseks rabasooksa.
Rabasoo rüpes seisab
Praego pisarate järwe.
Aga nende kalmo kohta,
810. Põrmosängi päris paika
Wõi ei üksigi üles leida.
Jaani öösel waimo warjud
Näitawad kui näkikesta
Udukuubes Juta kuju,
Ehawalgel Endla warjo.
„Juhtusid sa Jaani ööla
- Endla järwe ligidalle
Asjaajamisel käima,
Wai ehk lustil luusimaie
820. Külap kuulid Juta laulo
Laenetesta kostemaie,
Künka alta kerkimaie,
Mis kui tume kandle helin
Kaugelt kostew laulemine
Kõrwa kuulmeid kutistates
Südant hakab sütitama.
„Sureliiko sugudelle,
Närtsiliko nõdradelle
Laenab Juta silmawõrko
830. Nägemata wõersiandeks,
Kalliks küla kostileiwaks:
Keältap laulik lugu leiab,
Lugu leiab, teista tabab.
Wanaaegsist warjodesta
Armo aurud awaldawad,
Kurwastused kaswatawad,
Haledused haljendawad
Taimekesi Taara aeda. —
„Metsa paksus põesastikus,
840. Sambla sängissa selile
Lamas wana Wanemuine,
Kannel kuldane käsila;
Kortsus jooned otsa eessa,
Murekurbtus kulmodella,
Sihtis silmi sambelasse,
Murdis mureta murole,
Leikas leina laenetelle.
Mis seäl mõtles wanarauka?
Mõikus meel ehk uuta lugu,
850. Lustilisi laulosida?
Misga Taaral tulo teha,
Misga wendadelle lusti.
Misga inimestel rõemo,
Kallist õnne kõigil kingiks? —
Sambla sängissa selile,
Metsa paksus põesastikus,
Kannel kuldane käsila,
Juta jukstest kandle keeled,
Sügaw mõte otsa piiril,
860. Murekurbtus kulmodella,
Wahtis rauka rohto maassa,
Wahtis tarka taewa wõlwi:
Mõtles tütre surma peäle,
Kalli lapse kolletusta, —
Leina lauloga lepitasi,
Kurbtust kandlega kustutas,
Muret mõte alla mates.
Sambla sängissa selile.
870. Metsa paksus põesastikus,
Leinas lasta Wanemuine,
Kustutas kurbtust kandlega,
Lepitasi leina lauloga.

- Kui te' käite teeda mööda,
Teeda mööda, maada mööda,
Laske silmad laugudelta
Laialiste ümberlenda,
Kaugeliste ümberkäia ;
Et ei waate wärawilta
Ilo-, aro-koht ei kaukse,
Kuhu Looja loomuskäsi
Ilodusi istutanud,
10. Kenadusi külwendanud ;
Kuhu mälestuse-metsad
Lehekesi leinatunnil
Wanast maaha waristanud.
Kärdilt minnes Koero poole,
Laiate teede lahkme ligi
Seisab tutaw kõrtsokene —
W ä g e w a — kui ise teäte.
Maantee lahkub kahte aaro :
Parem weab Wiro randa,
20. Rahakehwa Rakweresse ;
Pahem aaro Lindanissa,
Tänase Tallinna peäle.
Keskel teede wahe kohal
Kaswis muiste kõrge metsa,
Pakso pädapuie metsa ;
Laanet kirwes laastanud,
Kohalt kiim on koristanud,
Siisgi kaswab noores metsas
Warjul okaspuie wahel
30. Lopsakada lehtpuu metsa.
Põesastega palistatud
Weiike lage metsa wahel :
Kalewide puhke paigaks
Tänapäawal nimetakse.
Senna olid sillulised
Öötseliste tulda teinud :
Wana jutuwestja rauka,
Kulda sõna kuulutaja :
Pajatas meil tulepaistel
40. Tähtsa koha teädusida,
Wanajutu juurdumisi.
Seal ta sõlmis sõnakesi,
Kõitis hõbe eiekesi :
Laskis laulo lendamaie.
„Lapsokessed ! põrmo põues,
Muro rüpes, sambla süles
Magab rohkest mälestusi,
Wana aea warandusi,
Taara põlwe pärandusi,
50. Lepingo põlwe lehtesi.
Kui ma alles noorel nurmel,
Elo kewadise ilul
Kodo olin kaswamaies,
Kuulin wanemate kõnest
- Põlwest põlwe päritatud
Suuhust kõrwa külwatatud
Sala sõnumeide sõudeid :
Mis mul pikail elopäiwil
Meelesta ei ole läinud. —
60. Mõnda iljemine nähtud
Ise nähtud, teiste tehtud
Kihutasid mõtekäiki
Mitme märkamise peäle,
Enne kui halliks ärmatin,
Wanaraugaksa roidusin.
Meie wana aea jutud,
Muistepõlwe mälestused,
Laulotiiwa lennutused
On üks rikas rahwa wara.
Kadunt põlwe kätkis kiigub
70. Paljo kuldseid kuulutusi,
Hõbedasi ilmutusi —
Mis ei orja ike ormad,
Katko surma suigutused,
Sõasuits saand lämmatama.
Aga meie priuspõlwel
Tautab tuimus tapemaie,
Kipub kurjus kautamaie,
Rumalus neid rõowimaie ;
Kus neid loriks luisatakse,
80. Seasöödiks söimatakse,
Põrgo andeks arwatakse. —
Wanajutu koore wahel,
Muiste kuulutuste kaunas
Magab magusamaid iwi,
Tulusamaid tuumekesi
Tuhandella tupe warjul,
Sadandella salawusel :
Kui sa mesilase koonul
Iga lille õilme rüpest
90. Omawõrra oskad wõta. —
Meie poolil wõeraks wõerdund,
Ema rinnalta eksinud
Kadaksaksila i s a n d a d :
Unustawad küla suitso,
Kussalt nemand kaswasiwad,
Saapakandjaks sirgusiwad. — —
„Aea rüpe ämarusses,
Muiste udu pimedusses
Seisab meie sugu-kätki,
100. Eesti asunduse-wibu :
Kus suur Soomelaiste sugu,
Paksuks läinud rahwa pere
Hommiiko maalt wälja woolas
Wõerast rada rändamaie,
Asopaika otsimaie,
Kodopaika pärimaie.
Laialiseid maade kohad —

- Jälgesi weel praego näha —
Seisid nende sunnitusel,
110. Nende woli walitsusel. —
Eesti weike wõsukene
Oli Soome kannust kaswand,
Kuida keelemurde käänu
Asja selgest awaldawad.
Niikui mesilinnokesed
Paksoks läinud peret heitwad,
Uued karjad wäljasaatwad
Ise pesa pärimaie :
Nõnda lahk'sid rahwa hulgad
120. Aegamööda ühest ära.
Igast lahkund wõsokesest
Tõusis ise taimekene,
Igast keelemurde kannust
Idus ise idukene ;
Mõni nõnda wõeraks läinud,
Et ei emarüpet tunne.
„Lopsakalta lahutates
Kaswis meie rahwa pere,
Soomest wõerdud wõsokene.
130. Kuida enne Risti walgust,
Õnsaks saatwa usu selgust :
Pimeduse paelotused
Maa peäl laial walitsenud,
Inimesi kütkenanud
Eba jumalate wõrko :
Nõnda kurb ka wanal põlwel,
Meie rahwal usu lugu.
Umsed wale segadused,
Petiliste õpetused
140. Rahwa õnne raiskasiwad.
Muiste ebajumalaida,
Wale abiandijaida
Leiti kaunist perekasta,
Kellele kül isekoda,
Ega teenistuse templit
Kuhugi ei ehitatud.
Siiski auu neil annetie,
Andeid koko kannetie,
Wiidi ohwriks elajaida,
150. Mõnikord ka — inimesi,
Wahest waga lapsokesi.
Misga wiha waigistati,
Misga kurjust kustutati,
Jumalaida lepitati. —
Hoitud kenad metsasalgud —
Enamist mäe kinkudelle —
Taara iluks istutati,
Jumalaile kaswatati.
Järwed, jõed ja allikada
160. Peeti pühitsetud paiguks,
Jumalate asemeteks.
Ega tohtind püha hiie,
Walitsetud warjo-salo
Puiest kegi raago murda,
Ega oksakesta wõta :
Muud kui arstimise tarbeks,
Ohto wiga ohotuseks.
Igal peremehel kaswis
Natuke maad talust eemal
170. Weike ilus hiiekene,
Walitsetud warjopaika.
Hiies püstipandud kiwid,
Puiet kannust tehtud kujud
Awaldasid jumalaida,
Tähändasid Taaralaisi.
Tuleraud puukuju päässa
Näitas jumaliko olu !
Andeid kannti kujudelle,
Wärsket hiie wõerastelle
180. Kõigista mis weristati.
Andekandja ise andis
Sagedaste sõrme werda
Lisaks wiidud annetelle.
Pidupäiwil kastetie
Pühitsetud hiiepuida
Wärske keetud leeme märjal.
Walati werd juurte peäle,
Misga kaswo kosotie,
Puiet ilo ülendati.
190. „Suuremas auus peetud pühi,
Kõrgemaida ohwri-päiwi
Wanal põlwel n e l i nähti.
Esimene kewadine
Pööripäawa tähändaja
Pühitseti U k k o pühaks,
Wana warjoandja iluks ;
Kesse põldu, metsi hoidis,
Heinamaid ja nurni kaitses,
Kodolokjusede karjad,
200. Lestajalad, warbajalad,
Mesilaste peresida,
Kõige sigidusta seadis.
Metsalinnud, neljajalgse,
Kalasaagid jöel ja merel
Seisid Ukko hoole alla,
Wana kaits'ja warjo alla.
Ukko talituse woliil
Seisis ilmokeste seadus,
Ilmokeste moondamine.
210. Woodoo tõi ta põllo peäle,
Andis tuulta meremehel
Tarbeliko teede käigil,
Terwistuulta wigaselle,
Waigistawat walo wasto.
Nõnda kui muud sigitused
Ärwati ka naisterüped,
Lapsesündimise ukse,
Ukko õnnistuse hooleks.
Nägin poisikese põlwes

220. Ukko waka mitmes peres
Salamahti peetawada,
Ise andeid wakakesses;
Mis kui wanaaegne wõeras,
Ebakombe äbariko:
Ristirahwal teotust saadab.
„Teine suurem aastapäha
End'sel ebausü päiwil
Juhtus süda suwe sülle,
Kesket iloaesa sisse;
230. Mis ehk wana-isa püha
Ülem jumalalle iluks
Taara põlwest päritatud.
Taara, kesse tarkust andis,
Rammo, rõemo, terwist kinkis,
Eloiga piired rajas,
Elo õnned, armo anned
Inimeste osaks seadis.
Wana-isa püha kutsus,
Südan rõemol sütitates:
240. Noort ja wana ohwerdama.
Tulepaistel mägedelta —
Suweööda walgustates:
Kutsusiwad rõemorahwast
Ligimailt ja kaugelt koko.
Laul ja kannel lõksus metsas,
Rõemo kihin küladesta
Täitis laia lagedaida.
Lilled katsid muropinda,
Lille pärjad noorte päida;
250. Mõdokannud käisid ümber,
Õllekannud rahwa keskel:
Sõudsid südan rõemustama,
Kurwastusi unustama.
Siinap nõuudepidamisi
Wanarahwa keskel wõeti,
Targemaida tallitusi
Isekeskil toimetati
Kellest kõigeomalista
Tulo pidi tõusemaie;
260. Siinap seuti sidemeida,
Armopaelul pidemeida
Nooremate rahwa keskel.
Jaaniõhto tulukesed
Selle püha jälgi näitwad.
„Kolmas ebapõlwe püha
Pühitseti Turiselle
Wana waenojumalalle,
Sügisese pööripäawa
Aeal peeti Turispäawa.
270. Turiselle ohwriandeks
Sikokesta tapetie;
Sarwed wiidi allikasse
Pühaweete puhkamaie,
Sisikonnad tänoandeks
Kanti Ukko kiwi otsa:
- Suwe sigiduste tänuks.
Muistepäiwi pärandusi,
Wana aea juhtumisi
Pajatati Turispäawal
280. Nooremaile sugudelle:
Et ei wanad mälestused
Rahwa keskel soigo lähäks.
„Neljas oli talwe püha
Lühem pööripäawa piiril:
Jõu-õhtuiks nimetatud.
Jõule wiidi waikusandeid,
Kõule mõnda meelehäida:
Et ei suwel müristaksa,
Kangeste ei kärgataksa!
290. Walmistati wõeraspido,
Kosti isekombeliko:
Wõersitlunud waimodelle,
Koeo lastud hingedelle,
Kes sell aeal luba saiwad
Tut'waid tulla waatamaie.
„Kuulsam püha hiiekene
Kaswis Wiro rajadelle
Ühe kena mää otsas:
Emmo-mää wai E b a w e r e s ,
300. Tõest ei ole kohta teada.
Teine suurem Tarto kohal
Emajõe kalda ääres:
Kuhu rohkeid tänoandeid
Kanti wana Taara isal',
Jumalate ülemalle.
Kolm oli jõe kuulsamaid,
Wanal põlwel pühitsetud:
Ema, Koiwa ja Wõhando.
Püha allikate aro
310. Wäga rohkest igas kohas.
„Nii oli wanast Wirus kombe,
Asjalugu Arjomaala,
Järwalaistel järke wõetud.
Aga lõpetame jutu,
Sissejuhatuse jälgi“.
- Laulik puhkas tulepaistel
Natukene wäsind suuda,
Kuiwaks läinud keelekesta;
Kastis õllela kõrida:
320. Siis aga hakas laulugu,
Luulemista lahutama!
Wanaaegne ülem wara,
Ülem ilo, kaunim kena
Sigineb salasõnumeis,
Kullal korotud kõnedes,
Laulikuide loomustustes:
Kellest järgil sahan jätko.
Nii aga kuulin kuulutusi
Wanajutu juurdumisi,

330. Salal sõlmitud sõnasi
Kullal keerotud kõnesi :
Kuida muiste ilma loodi,
Ilma loodi, taewast tehti,
Maapinda ehitati,
Taewa wõlwi walgustati,
Kuud ja päikest käima seäti,
Tähti taewa lakke niid'ti.
W a n a l i s a l, Taara taadil
Oli taewas asupaigaks,
340. Kõrge telki elotoaks :
Keskel taewa lae külles
Läikis päike heledaste,
Agawaste walgustates,
Soea laial lahutates.
Taara tarkus oli loonud
Asjatuste algamisel
Kangeid meehi, kawalaida :
Kelle nõuu, töö ja wõimo
Teda pidi toetama,
350. Arotöödel awitama,
Loomustööda toimetates,
Kena asju algustates.
Kangelaiste wanem wenda,
Taara esimene poega,
Esiloodud wõsokene
Oli laulik W a n e m u i n e,
Kulda kandle kõlistaja.
Taara teda wanaks loonud,
Targaks teinud mõistelikuks :
360. Halli iuste, habemega,
Kulmo kõrge, kõrged piired,
Wanus' tarkus otsaesil,
Taara tarkus otsapiiril ;
Aga nooreks loodud südant,
Lustirikast meelekesta
Wanadus ei wilutanud,
Tarkus' külm ei tarretanud.
Kallis lauloandekene,
Sigiw luuletaja meele,
370. Sõudew sõna jutustates,
Kulda keele laulo lastes
Wanemuinet waimustasid,
Tema tarkust ilmutasid.
Wanal isal nõuudeandjaks,
Koormawada murekandjaks
E s i m e n e Wanemuine,
Kõige targem teiste seltsis.
Ju kui Taara otsa esist
Mured kortsu krooksotasid,
380. Mõted pilwe palistasid :
Mängis laulik Wanemuine,
Kulda kandle kõlistaja
Lusti lugu laulo heälil,
Rõemo tralli kandle keelil !
Nõnda taadi meeletuska,
Murepilwe pimedusta,
Raske meele rõhumista :
Tarka poega pillutamas,
Kawal poega kustutamas.
390. Teine Taara loodud poega
Kangelaiste seltsista
Oli sepa Ilmarine,
Maa-aluste meisteri.
Mõte mõlkus meehe kulmul,
Tarkus piiri palistusel ;
Paras keskel meehe iga,
Noorepõlwe tugew wõimo
Tema keha loodust täitis,
Olemise kuju näitas.
400. Kolmas Taara loodud poega
Kangelaiste sugoharust,
Taaralaiste targast seltsist
Oli wirko L ä m m e k ü ü n e.
Naljhammas lustiline,
Koerahammas pilgatamas ;
Taara teda nooreks loonud,
Nooreks loonud, rõemsaks teinud
Wendadele mängituseks,
Aea wiiduks pikail õhtuil.
410. Neljas Taara loodud poega
Kangelaiste sugowõsast
Oli küti Wiboane,
Osaw ambowibo seädja.
Teised kangelaiste poead,
Taarast tõusnud taimekesed
Jääwad sekord sahkamata ;
Sest et neile wähäm woli,
Pisem wahwus osaks antud.
Kangelaiste perekonda
420. Wana isa isetarka :
Omaks poegiks nimetanud,
Suremataks sünnitannd ;
Kinkis neile kodopaigaks
Kuulsa Kalewalla riigi.
Uhel pääwal astus Taara,
Wanaisa, isetarka,
Kangelaiste keskeella,
Endaloodud poege seka ;
Kõhatas ja hakas jutu
430. Pikemalta pajatama :
„„Kuulge, poead, poisikesed !
Mis ma mõte mõlgutelles,
Pääajo painotates
Minewal ööl ette wõtnud :
Mul on mõte — ilma lua,
Ilorikast algustada !““
Kohklew ime silmakulmul,
Ehmatuse jäljed palgeil,
Waatsid poead isa peäle,
440. Wanataadi targa silma :
Ega teädnud tähändada,

- Arolista asja mõista :
 Mis ta tarkus sünnitanud,
 Mis ta mõistus märgotanud.
 Nematd kostsid ühest suusta :
 „Mis sull tarkus tahteks wõtnud,
 Arwamine algustanud —
 Ei wõi olla kõlbamata“.
450. Kui nüüd poead põenutelles,
 Seljasooni sirgutelles
 Pääwapaistel puhkasiwad :
 Tõtas wanataadi tarkus,
 Wanaisa wägew mõistus
 Ilma loomist toimetama.
 Ja kui poead unepaelust
 Aegamööda ärkasiwad,
 Silmasida selitasid,
 Läks neil õer'des tüki aega
 Unda metsa kihutates :
460. Enne kui nad unewõrgust
 Imestuse kütkedesta
 Lahtipeästes arosaawad
 Taara loodud ilma kerest.
 Aga wanataati, tarka,
 Loomustöösta wäsinenud —
 Lähäb keha puhkamaie,
 Pilwe warjo põenutama.
 Senni wanaisa, tarka,
 Pilwesängil sirutates
470. Wäsiind keha karastamas :
 Wõtab poega Ilmarine
 Maa-aluste meisteri,
 Imerikas sepakene
 Terasse tompu käsile ;
 Taub ja pinnib alasille,
 Wasaraga walo andes,
 Kunni terass' tombukesta
 Kenaks kummikeseks pinnib ;
 Tõmbab kummi telgi kombel
480. Ilma üle katuksesta,
 Warjoandewaksa waibaks.
 Kinnitab siis kuu ja tähäd
 Kummi külge ripumaie ;
 Mõned kinni kõikumata,
 Teised wallal liikowalla.
 Wõtab wanaisa koeast
 Walgus'küünla lae küllest,
 Kõidab paistwa päikese
 Lambi kombel kummi külge,
490. Kedrewolil kõikumaie ;
 Mis kui seätud weski wärkis
 Päikest üless'-alla kannab,
 Öö ja pääwa piireid rajab,
 Kosodust ja sigi annab.
 Wanemuine, laulutarka,
 Kulda kandle kõlksotaja :
 Kena laulu kuulutaja :
- Wõtis kandle käsidella,
 Hakas lugu lõksotama,
 500. Kulda keeli kõlistama,
 Lustilugu lõõritama,
 Algas pika Loomuslugu,
 Sündsats sigitawa laulo.
 Hüpes jalgil rõemo kerkel
 Tantsis laulik tüki teeda,
 Tüki teeda, marka maada,
 Tantsis ühest paigast teise
 Tralli sunnil sammodega.
 Kuhu jalga maassa puutus —
510. Hakas muro haljendama,
 Külwas kiirest lille ilo,
 Öitsewaida õilmekesti!
 Kuhu heälta õhko kostis :
 Lendsid parwel linnoksesed
 Laulotaadikese kannul.
 Kuhu laulik maha istus
 Pisodelta puhkamaie :
 Kaswasiwad puud ja põesad !
 Puie oksil, ladwadilla
520. Paigustasid laulolinnud,
 Keelt ja noka painotelles,
 Osatelles laulja lugu,
 Kandle kõlksuw helinada !
 Lämmeküünse lustikära,
 Naljatuse rõemo helin
 Elkis metsais, mägedaissa,
 Täitis laial lagedaidda
 Kõlas kaugel kaljodella !
 Wiboane winnas ambo,
530. Winnas wibo painotelles,
 Laskis noolid lendamaie ;
 Sihtis, mis tal silma juhtus,
 Lendawaida linnokesi
 Kergel jooksul elajaida.
 Laste lustil hõiskamine,
 Rõemoilul jändamine
 Aratas taati unesta,
 Wanaisa puhkamasta.
 Ja kui Taara, wanatarka,
540. Ilma teiseks moondud leidis,
 Ilusam kui iseteinud,
 Kenadam kui iseloonud,
 Ütles taati, wanatarka,
 Poege tööde kohta kiites :
 „Se oli priske, poead noored,
 Se oli priske, poisikesed !
 Mina algustasin ilma,
 Algas ilma ilmumaie,
 Panin tahomata pako,
550. Silimata seinapalgid
 Seätud paika seisamaie,
 Korralise koha peäle.
 Teie taperid tasogo,

- Teie hõowlid hõoweldago
 Ilmaseinad siledamaks,
 Ilmanurgad ilosamaks.
 Aegamööda tahan mina
 Toimetates isetarka :
560. Ilma perekamaks lua,
 Maad ja mered teisit' seäda,
 Et neis elawate sugud
 Eloaset saawad wõtma ;
 Tahan nende sigidusta
 Kadumata idudega
 Igapidi õnnistada :
 Et ei sugud ial lõpe,
 Ika noori järgil sünnib.
 Wiimaks tahan inimesi
 Ilmal walitsejaks lua.
570. Inimene nõder looma,
 Kaduw põrmo wäätikene :
 Peab ilmas rõemo leidma,
 Weiket jõudo tundma saama.
 Teie sõbrustage, poead !
 Inimeste loomadega,
 Et üks sugu ilma sigiks,
 Mis ei kurja kütke kukuks,
 Pimeduse paelo langeks.
 Kurja wõimust ei ma taha
580. Kogoniste ärakeelda :
 Muido lõpeb wõitlemine,
 Paremate püüdemine
 Täieliko seiso poole.
 Kuri olgo heäduse
 Määramõet ja kihutaja“.
 See kõik nõnda sündinessa
 Muiste ilma algamisel,
 Muiste aea hakatusel.
- Nii aga kuulin kuulutusi
590. Wanajutu juurdumisi,
 Salal sõlmitud sõnasi,
 Kullal keerutud kõnesi !
 Wanaisa, isetarka,
 Ülemtarka ilmaseädja :
 Seädis asju aegamööda
 Joonelista jooksemaie,
 Seadis ilma sähärduseks,
 Tegi toimetusi nõnda :
600. Misga niikui weski wärkis
 Keder kedra ümberajas,
 Et ei kuskil takistusta,
 Kogemata kinnitusta ;
 Lisas inimese liikmeks
 Ilma keres keeritama :
 Et kui keder ise a e t a w,
 Rataid teisi ringi a j a b. —
 Igamees sai seätud oma
 Olemise tegijaks.
 Ehk kül enam wanaisa,
610. Wanataati, isetarka :
 Awalikult kange käega,
 Wolilise rammo wäega
 Ilmakere ratasdesse
 Kusagil ei kinni haka, —
 Siiski ei wõi inimene
 Taarale sest süüdi mõista :
 Et kui umbe unustusse
 Loodud lapsokesi jätnud. —
 Taara puhus taewa õhku,
620. Jumaliko hinge puhko
 Igäuhe otsa peäle :
 Misga kurja kiusatuse
 Kinnitawa kütke paelust
 Hõlpsal kombel wõime peästa.
 Aga kes siin wiletsuse,
 Wiletsuse warjo woli
 Raudse koorma alla langeb :
 Sellele ei seda süüksa
 Armo pärast arwatakse ;
630. Sest et wiletsuse woli
 Raudasammul raskest astub :
 Inimeste rõemo raiskab,
 Sureliste raho rikub ;
 Kuhu kiwist kanda toetab
 Walosamalt kukla peäle, —
 Mõni rammota ei tõuse. —
 Rahwa esiwalitsusta
 Tallitasid kuldseal ael,
 Toimetasid Taara käsul
640. Kangelaste kaswandikud,
 Kuulsad Kalewide poead ;
 Kellest piki pajatusi
 Edespidi ilmutame.
- Rajame siin juturada
 Emajõe kallastelle,
 Kus oli muiste kuulus paika,
 Armsam kohta asumaies,
 Taara hiie kaswamaies !
 Siin oli esiloomadelle,
650. Esiinimestel kodu.
 Armust seätud asupaika.
 Siinap laulik Wanemuine,
 Igawene laulotarka,
 Kuldakandle kõlksotaja :
 Lauloandeid lahutanud ;
 Siinap Kalewide poea
 Jälgesida järeljäänud ;
 Siinap algamise kätki,
 Esiilma sāngi seisis.
660. Ei kõigile ei õnneks antud,
 Õnneks antud, palgaks pandud :
 Emajõe jälgil kaia,
 Ema wahto waadataie,

- Ema kohkamist kuulata,
 Ema seljas sõiteledes
 Ema silma sihtidaie,
 Ema silmast ennast näha.
- Nii aga kuulin kuulutusi,
 Wanajutu juurdumisi,
 670. Salal sõlmitud sõnasi,
 Kullal keerutud kõnesi :
 Ema jõe kaewamisest,
 Taara hiie iludusest,
 Elajaide töötamisest
 Jõepesa kaewamisest :
 Kuida wirgud palka saanud,
 Teised jälle nuhtlust leidnud.
 Sahkame siis seutud sõnad,
 Kuldse jutu joone peäle,
 680. Hõbedaste radadelle
 Waske wankri roobastelle.
 Kuida wanaisa tarka
 Algmiselta ilma loonud,
 Kuida poead kummis kaane
 Katukseksa peäle teinud,
 Lae külge kuu ja tähäd
 Ilusast pan'd hiilgamaie,
 Wiimaks lampi, päikesta
 Kedre külge keerma köitnud :
 690. Sellest pikalt pajatasin,
 Sõudsin laialt sõnumeida.
 Kuida Wanemuinse kerge,
 Rõemo tantsil hü paw jalga
 Muro teinud mulla peäle,
 Puid ja põesaid nurme peäle,
 Kuis neid õilmil ehitanud
 Haljendawa ilo rüpes :
 Puie oksil, põesa warjul,
 Muro põues, sambla sängis
 700. Elajate sugu sigis,
 Kuida loomad rõemo maitstes
 Wanaisa käsko täitsid :
 Seda kõiki kulda keelil
 Kuulja kõrwa kuulutati.
 Aga elajate elo,
 Nende rühk ja rändamine
 Eksis Taara targalt teelta,
 Põrkas petis radadelle,
 Käanas kurja tallermaale.
 710. Wihawaeno kandemine,
 Isekeskis kiusamine
 Elajate raho segas,
 Loomakeste õnne kautas. —
 Wana Taara isetarka,
 Wanaisa andis käsko :
 Et lai looma perekonda
 Ühel määratatud pääwal
 Seatud kohta koko sõuaks.
 Tuule kiirel tiibadelle
720. Jooksis käsko ülemaada,
 Lendis üle lagedaid,
 Läbi metsi, laanesida,
 Kostis mere kaljudelle,
 Laentesängi sügawalle !
 Rutust jõudsid igalt poolelt
 Kiirest käsokuuljad koko.
 Kogokonna keskel' ast'des,
 Selgel silmal ümberwaates
 Pajatas siis wanaisa,
 730. Wana Taara, isetarka :
 „Mul oli mõte teida lües
 Teida luues, imal' tuues :
 Et mis elo kätkis kiigub,
 Elust pidi rõemo maitsuma
 Rändamisest õnne tundma !
 Aga kurjus kihutaja
 Eksitand teid õnne teelta,
 Wiinud raho radadelta,
 Pannud wenda wenna wasto,
 740. Sugulase teise wasto,
 Waeno wankrit wedamaie,
 Wiha-wilja külwamaie :
 Üks on teise tagakiusja,
 Salakombel kalaleikja,
 Tugewam on nõdra tapja,
 Rikam kehwa riisutaja.
 Nään kuis lugu nurja lähäb,
 Õnne põlw teist ära wõerdub ;
 Seeks ma olen mõteks wõtnud
 750. Teile anda kuningada
 Walwsaks walla walitsejaks,
 Kurjuselle karistajaks !
 Kuningalle kingituseks,
 Lahkeks wastowõte andeks :
 Peate kraawi kaewatmaie,
 Jõe le joonta uurimaie ;
 Jõena kaldad kuningalle
 Jäägo meele jahutuseks,
 Tuskas tujo tuulutuseks !
 760. Jõe säng saago sügawaksa,
 Kauniks laiaks kaewatuda :
 Et kõik weikemate sugud,
 Pisemate perekonnad
 Jõe põhjas warjo leidwad :
 Ema saago jõe le nimeks. —
 Kraawist kaewatatud mulda
 Ürkast uuristatud liiwa :
 Arge puistke pilla-palla !
 Wedelate wiisi järel.
 770. Kandke mulda hunnikusse,
 Lihtige liiwa künkasse,
 Kunni künkast kaswab mägi,
 Kaswab mägi kalda peäle.
 Mää-arja peäle tahan
 Kena metsa kaswatada,

- Haljendawa leht' de puhkes,
 Ölme puie ilo uhkes:
 Kuningalle pääwa warjuks,
 Tuule maro wasto tugiks.
780. Wahekohta jätke orud,
 Lapiti ka laiad aasud,
 Mää kõrwa kuristikud,
 Koopakesed wihma warjuks,
 Kurjal ilmal peido paiguks
 Kuningalle päada kata.
 Teid on praego kutsu peäle
 Perekasta koko kogund;
 Igamees teab oma jõudo,
 Loodud kombestkosund wõimo:
790. Wõtke tööd siis woosal wiisil
 Korraliste kohe käte“.
 Ja kui wanaisa, tarka,
 Nende seltsist äräläinud:
 Tötas elajate hulka
 Kästüd tego toimetama.
 Rebane ja jänes mõetsid
 Jõe le pikusta ja jookso,
 Ojamise oma teeda
 Jänes eele hüpew jalga,
800. Kannul kiiresta rebane:
 Reino saba sahkas rada
 Jõe le woolamise juhiks,
 Muti tuhkur koono kündis
 Rada mööda wao taha;
 Põhjas sügawamal pööras
 Määra meehe kombel mulda,
 Päsokene mudapori.
 Linnud kõik ja elajada
 Tegid wäsimata tööda.
810. Walmis saanud jõena sängi
 Tuli Taara waatamaie.
 Ehitamist läbikats'des:
 Leidis tego wanaisa
 Korrapärast kõigls tehtud,
 Oli rahul nende tööga,
 Kiitis tegijate kiirust,
 Isewõrra wirtu meehi.
 „Mut ja karo!“ ütles Taara,
 Wanaisa, isetarka:
820. „Teil on tulikiirust olnud,
 Muld ja muda warjab keha
 Mustakarwa kuubedega.
 Olgo nii! — Must rooja rüüdi
 Jäägo auu ülikonnaks
 Mõlemille mälestuseks,
 Igaweseks ilohteks.
 Hundi koon ja peli käpa,
 Mis siin muda mustendanud:
 Peawad mälestuse märgiks
830. Sugust sugussa tal jääma.
 Kus siis wana wenda wäkki,
 Rohkeil jalgeil meehikene,
 Keda mino silm ei leia?
 Tema muido käterikas,
 Igas kohas liiga liikuw?“ —
 „Wähki wenis kõntsa warjult
 Mudakoore kaane alta
 Praego pääwa paisteella,
 Kuulis wanaisa jutu;
840. Meeleke läks meehel toosso,
 Ari paisus purjetama:
 Miks ei wana taadi silma
 Teda teiste hulgas näinud!
 Tuskas tujul kostis wäkki:
 „Wanaisa! kas sull silmad
 Täna tahaotsa läinud?“
 „„Kas sa nääd, mis nina-
 [tarka!““
- Hüüdis wihas wanaisa:
 „„Kuida sahk'sid, nõnda sündkol
850. Tänapääwast peawad silmad
 Sinul tagaotsas seisma!““
 Nõnda nuhtles wanaisa
 Wähi harimata wiisi,
 Opetähte teistel' andes.
 Sealap wanaisa silmas
 Siidisulgeis uhket hulgust,
 Kesse ladwast ladwa lendes,
 Pääwa paiste hiilgusella
 Kuldakirjut kuube näitas,
860. Lustilugu trallitates.
 „„Kuule, kõrki! wihmakassi!““
 Hüüdis wanaisa, tarka:
 „„Kas sull tulosamat tööda,
 Asjatamat aewiidet
 Kusagilt ei ole leida,
 Kui et ehtes ümberluusid,
 Lustitralli lõksatates?““
 Kirju wihmakassi kostis:
 „Wanaisa! mis sa sõitled?
870. Töö on musta, tego teotaw,
 Roojastaks mul kulda kuube,
 Raiskaks hõbekarwa püksid;
 Kuis ma raatsin mudalompis
 Ilohteid mustendada?“
 „„Oh sa kirjo riidehalpi!
 Mustad püksid pead sa kandma
 Tänapääwast edespidi!
 Laisklemise nuhtlus olgo:
880. Et sa jõest ei tohi jua
 Ega keelekastet wõta!
 Kange jäno kustutuseks
 Pead sa krooksolehe peälta
 Kastepisararida jooma;
 Ja kui äikes' wihma pako
 Teised loomad warjo poewad
 Pead sa üksi lustitralli

- Lehtis metsas wilistama““.
 Walmistatud jõe sāngi
 890. Walas wanaisa, tarka :
 Kuldsest kausist taewa weeta ;
 Elustas weeta elawaks,
 Karastawaks keelekasteks
 Oma hingamise õhul ;
 Seādis woolamise joned,

- Et ei jõgi jälgilt eksiks
 E m a teelt ei metsa lähäks.
 Niida algas muiste päiwil
 Emajõgi woolamaie,
 900. Niida sündis teda tehes
 Aroline asja lugu.
 Niida meile kuldakeelil
 Wana sõnum kuulutanud.

III.

- Tants oli murul lõpetatud,
 Wiro tantsi weeretatud,
 Pilli helin rauganenud,
 Waigistanud metsa warjo,
 Kõla kustunud külades.
 Oõtseliste tulepaistel
 Kosus kuulijate hulka,
 Kaswis kaunis karjakene
 Wana jutuwestja ümber.
 10. Tulda korral kohendati,
 Pandi puida lisaks peäle,
 Kanti koko kuiwand oksti,
 Kunni leeki kõrgel läikis,
 Leeki läikis, kaugel paistis.
 Lauliktaati, wanarauka !
 Külap leikad uuta lugu,
 Lauu uuta liugumaie,
 Seātud sõnu sõudemäie ?
 Kerkiw sõnum keelepaelul
 20. Punetab palged paisole,
 Sunnib silma läikimaie,
 Lustiilul lõkendates !
 Laulikluige, ladusnoka,
 Laskis lugu lendamaie,
 Pajatused purjetama :
 „Nii aga kuuln kuulutusi,
 Wana jutu juurdumisi,
 Salal sõlmitud sõnasi,
 Kullal keerutud kõnesi :
 30. Wanemuinise laulusta,
 Kõrgemata kandlelugust,
 Misga pidukeele kinkis,
 Palmitatud pajatused
 Mõte ülenduse sõudeks
 Rahwa suuhu sigitelles.
 Wanaisa, isetarka,
 Oli pajatuse annet
 Inimestel ilmutanud,
 Elajaile elgitanud,
 40. Misga argi arwamisi,
 Südameta soowitusi
 Teistel wõisid tähändada ;
 Muiste päiwil pajatasid

- Elajad kui inimesed. —
 Tänapääwal teadwad targad,
 Walitsetud wennikesed
 Üksnes mõistatuse märko
 Linnokeelte lugudesta ! —
 Lihtikeelt meil laenatie
 50. Argi toimetuste tarbeks,
 Misga soowimiste sundi,
 Tahtemiste tarwitusi
 Isekeskis ilmutame.
 Uhel pääwal hüietie
 Kõiki kogokonda koko,
 Inimeste sugusida,
 Looma laia perekonda :
 Et nad pidopajatusta,
 Ülemkeele kergitusta,
 60. Kena laulo lõksotusta
 Wanemuinest wõtaksid,
 Misga meele mõlkumised,
 Kenal rõemo kergitusel
 Jumalaile kiitust laulaks,
 Kiitust laulaks, täno annaks.
 Kutsu kannul kogosiwad
 Eloõhkwad loomakesed
 Rohkel perel senna paika,
 Kus te' Tarto toompä-mäge
 70. Tänapääwal näate seisma,
 Ja kus ennemuiste päiwil
 Taara-hiie haljendanud.
 Waikselt kuulas looma kogo,
 Mis seal uuta idanema,
 Wõerast pidi wõsunema ?
 Meele mõteid mõlgutelles,
 Südameida sütitelles,
 Igatsusi ihkatelles
 Soowi-kiiro kihotelles :
 80. Tõusis tuule tiiwul wuhin
 Weeres Emajõesta kohin,
 Puieladwist lausa mühin !
 Ja siis weeres Wanemuine,
 Wanemuine, laulutarka,
 Lendes taewa lautuselta,
 Kõrgelt pilwe piiredelta :

- Laskis maaha mäe otsa,
Taara-hiie keskeella.
90. Kähär iuksid kulda kammil
Siledamaks silitelles,
Hõbe harjal sugetelles,
Rikaid riideid raputelles,
Woltis kuubi kohendelles,
Habet halli ehitelles,
Ehitelles ilosamaks,
Kõhatelles taati tarka,
Kõhatas kõri kõlksowaks,
Heälekesta elkiwaks!
100. Paenutelles kandle pulke,
Pingutelles kandlekeeli,
Pinnis keeli pingomalle;
Katsus kõlksotes kannelta
Näpotelles kandle keeli.
Siis ta siblis nopol sõrmil,
Siblis kulda kandelida,
Awatelles ettemängi,
Laulolugu algustusta,
Ülemada õnnelaulo,
110. Kõrgemada kandle mängi:
Misga kõrgemada kiitust,
Lausa ilo laulemista
Taara auuksa pajatelles.
Kuuljail südamed sulasid,
Sulawam weel laulja süda,
Wanemuinesel enesel.
Waikus walitsetes warjas
Kuulijate kogokonda,
Niikui surnuil murosängis
120. Rahowalwus ümberingi!
Iga loomakene kuulas
Waikselt laulo-isa laulo,
Taewast toodud sõnumeida.
Emajõgi köitis kütke —
Laulo kuuldes — woolamista,
Hoidis kinni ojamista;
Tuule-ool jäi unustusse
Kogemata — kiirus' käiki,
Kiirus' lendo, kihutawa.
130. Kuulasiwad üksikõrwul,
Kuulasiwad ärksail kuulmil
Wana laulotarga lugu.
Wilto wahtis kõwersilma
Puie wahelt metshallijas;
Wahtis wilto wõerete
Wanemuinet, laulotarka.
Kõigile ei õnneks antud,
Õnneks antud, palgaks pandud:
140. Selget aro laulust saada,
Tarkust sõna sügawusest.
Metsapuuda olid märkand,
Laaned üksi lunastanud
Jumaliko ilmutuse,
Laulotarga tulemise
Lausaks läinud kahinada.
Kus teil metsas puie kahin,
Laanes lehekeste wuhin
Kõndides ehk kõrwa kostab,
150. Hulkudes ehk kuulmi huljub:
Seälap jumaliko sammoo,
Taaralaiste astumine
Teie ligi liikumaies,
Teie kannul kõndimaies. —
Emajõgi wõtis järko
Lauliko kuubede kohinat,
Siidirieta riginad.
Ja kui kewadine kosu
Talwe wõerdu pisaratest,
160. Lume lahkumise leinast
Ema palgeid paisotanud,
Ema rüpet rohkendanud,
Noorikuksa noorustanud:
Kül siis kohinada kuuled,
Riginada laente rüpes,
Mis ta lauliko rietest,
Kulda kuubed' kohendustest
Ennemuiste osaks wõtnud. —
Tuuleoogo pani tähäl'
170. Laulo winguwa wihina:
Misga maro mõllamisel
Winguwada wilet puhub.
Mõnel elajal jäi meelee
Kandle pulga pingo rägin,
Teistel keelte kiunumine,
Kandle põhjalaua kumin.
Laulolinnud märkasiwad
Wanemuinse ettemängi,
Algustuse awandusi:
180. Ööpik, räästas, lõukene,
Siidisaba, pääsokene
Püüdsid laulust pärandusi,
Öp'sid tükikese päähe,
Ööpik kõige ilusama.
Kaladelle üksi kauto
Läinud kaunis laulolugu,
Mis neil Wanemuine, tarka,
Kandlekeelil kuulutanud.
Pistsiwad kül wäetikesed
190. Pikad ninad weepinnast
Silmist saadik lagedalle:
Unustasid kõrwad weete,
Kuulmed laente kate alla.
Nähtud suuga liigutusi,
Moka paenuw maigotusi
Osatawad tummad orjad —
Aga ei wõi heälitseda.
Agar' pääga mõisterika
Inimese loomadelle
200. Oli Wanemuinse laulo

- Üksi waonud südamesse,
Salapõldu idanema.
Seältap tõuswad õilme ilus,
Õilme ilus, õnne wilus —
Tunginedes taewaasse,
Jumaliko kodadesse,
Taaralaiste talodesse.
Sina aga laulid Wanemuine,
Wanemuine, laulotarka!
210. Laulid Taara toa toimetusi,
Taaralaiste tallitusi,
Kangelaste käikisida;
Laulid kõrge taewa suurust,
Päikese paiste hiilgust,
Kuu kollakat kumedust,
Tähtede läikiw siredust;
Laulid maa kenadusta,
Kewadista muro ilo,
Õilme puie puhkemista;
220. Laulid Emajõe kaldast,
Ema kallaste kenadust,
Ema laene woolamista;
Laulid kiites Taara mäge,
Taara-hiie haljendusta,
Hiilgawada lehe ilo:
Mis kõik ükskord äranõitud,
Sortsisunnil teiseks moondud
Algmis' ilodusi kautab,
Kurba lese nägo näitab
230. Kunni ükskord õnnepäiwil
Taara tarkus' tempelida
Emajõe kallastelle
Tulew aeg saab asutama!
Jah, sa laulid, Wanemuine,
Wanemuine, laulotarka:
Laulid inimeste õnne,
Nende noorus' rõemopõlwe
Kewadista armo aega;
240. Laulid nende õnnetustest,
Weerewatest wiletsustest,
Pikamistest piinatustest,
Kurjapõlwe kurnatustest;
Laulid lese leinamista,
Neio igatsewa nutu,
Waeselapse pisaraida.
Laulolugu lõpetusel
Sulas Wanemuinse süda
Inimeste õnnetusest
Wiletsuse saelma pärast;
250. Pisar astus silmalauge,
Silmalaugelt palge peäle,
Langes palgelt põue kohta,
Põuest paisodes põlwiini,
Põlwisit labajalgadani,
Jalawarbilta murole.
Tulisema nutuwihma,
- Pisar'pilwe märjakene
Tungis läbi kuest rüüdist,
Läbi seitsmesta särgista.
260. Siisap lendas Wanemuine,
Wanemuine, laulotarka,
Taara kodoje tagasi:
Kus ta wanal isal laulab
Nukra meele meelitusta,
Leinameele lepitusta;
Laulab lugu wendadelle,
Nende õnne ilutsetes,
Nende kurbtust kustutates,
Laulab Taaralaiste talo
Jumaliko loomadelle
Igal pääwal uue laulo.
Walitsetud waimo kõrwil,
Õnnearul meele kuulmil
Seda õnne osaks antud,
Osaks antud, palgaks pandud:
Waimustatud walwe-tunnil
Kõrgelt taewa kauguselta,
Hiilgawa tähtäde telgist
280. Wanemuinse laulo kuulda,
Kulda kandle mängimista.
Ja et laul ei rahwast lõpeks,
Lugu inimestest wõerduks,
Unustusse umbe lähäks;
Seeks on seädnud Wanemuine,
Wanemuine, laulotarka:
Et aeg aealt käsokandjaid,
Ladussuga laulikuid
Rahwa keskel siginewad;
290. Kes meil' lugusida toowad,
Uusi laulosida loowad,
Waimustatud kõrwadelle
Taewa andeid awaldawad,
Kulda keelil kuulutawad,
Hõbe heälil ilmutawad.
Sennikui aega saab algama,
Õnne päike meil' paistema,
Rõemu rikam põlwekene
Meie maal saab wiibimaie:
300. Siis saab laulik Wanemuine,
Wanemuine, laulotarka,
Ise tagasi tulema,
Ise uuesti ilmuma.
- Muistejutu järjetused,
Muistelaulo jäljed wiiwad,
Muiste sõnume saadikud
Meie sammud senna paika:
Kusse kuulus katal seisis,
Misga keeli keedetie
310. Keele murdeid walmistati.
Lauliktaati, wanarauka,

- Keeras kelko teise teele,
 Rataid teiste radadelle ;
 Sundis sõnu sõudewalle,
 Laskis laulo lendamaie,
 Awaldusi auramaie !
 Nii aga kuulin kuulutusi,
 Wanajutu juurdumisi,
 Salal sõlmitud sõnasi,
 320. Kullal keeratud kõnesi
 Muistepõlwe pärandustest,
 Muiste aea mälestustest :
 Kuida katel Sinimäälä
 Keelemurdeid muiste keetnud.
 Siginenud rahwa sugud,
 Paksuks paisund perekonnad
 Olid kändelikuks kaswand,
 Lopsakaks lehti lahutand ;
 Täitsid algmist elopaika
 330. Wõsorika waldadega.
 Kitsik elamise kohta
 Kaswis sellest kitsikumaks,
 Tõusis sellest tungiwamaks :
 Et ei rahwal raho olnud.
 Isekeskis jägeldused,
 Mitmekordsed mässamised,
 Sagedaste riidlemised,
 Kurjad tagakiusamised :
 Kitsindasid elokohta
 340. Igapäaw neil kitsamaksa.
 Wanaisa, isetarka,
 Loodud ilma walitseja,
 Targal meelel toimetaja
 Tahtis raho rahwal teha,
 Lepitusta inimestel !
 Tema oli ettewõtnud
 Lepimata lasteperet
 Laiemalle lahutada ;
 Seädis igal rahwa sugul
 350. Isepäinis asupaika.
 Et neid hulgel wõerustada,
 Ühesteisest lahutada ;
 Seiasaadik sõbrus' paelust
 Hoopis lahti kütkendada :
 Wõtis wanaisa nõuksa —
 Igal rahwa isesugul
 Isewarki omadusi,
 Igatsusi, wiisisida,
 Kombesida, nimesida,
 360. Ise keelemurdeid anda.
 Selle toimetuse tarbeks
 Anti ühel pääwal sundi,
 Kindlat käsko kõikidelle
 Katla määlä kokku tulla :
 Et neil kombeid, keelt ja nime
 Taara tarkus wälja jagaks.
 Igawesses wiha waenus,
- Kadeduse kiusamisses
 Elasiwad ennemuiste,
 370. Niikui tänapäawal praego :
 Wennad — tuluke ja wësi.
 Teine ika teise tapja,
 Alaline häwitaja,
 Kõige kurjem kiusataja !
 Ja kui ühel woli antaks,
 Wõito wähe jagatakse :
 Teine kangest wastokiusab,
 Ega lange wõitluseta
 Waenlase woli alla.
 380. Waata ! kuida wangi pandud
 Weesi kiunab katelasta
 Tule wõimo kibedusel !
 Tulepiina kannatelles
 Wingub wisisedes weesi,
 Nutupillil pirisedes,
 Kurbtus' kisa kaebaledes,
 Mõnikord kui härga mõurab,
 Korda hundipillil hulgub.
 Püab peasta wangi paelust,
 390. Kiusatuse kütkendusest ;
 Ega anna enne mahti
 Kunni wahto üle sõrwa
 Waenlase kaela wiskab ;
 Kunni wahto tuleleeki
 Lämmates saab kustutama.
 Seda wee- ja tulesõda
 Wanaisa sünnitamas ;
 Wanataati, isetarka,
 Pani weeta tule waewa
 400. Katelasse kiunomaie.
 Wangiwõrgus weetewingo
 Pidi walo piinatusel
 Inimestel keelemurdeid,
 Nimesi ja kombeid andma.
 Wanaisa, wanatarka,
 Oli wirko enne pääwa,
 Wara weikel koido piirel
 Katlat korral kohendamas,
 Sest et tahtjaid täna palju,
 410. Otsijaida karjä kaupä
 Katla keedust saaki ootsid.
 Wanataati, wanatarka,
 Puhus tulda põlemaie,
 Ajas leeki lõhnamaie ;
 Kohendas siis kolmejalgä
 Kesket tulde tugiekä,
 Katla alla aluseksä ;
 Täitis katla puhta weega
 Emajõe laenetesta,
 420. Tõstis kolmejälä päälä,
 Ootis kunni tulewalul
 Weesi katlas keema lähäb.
 Wanaisa, isetarka,

- Oli asja algustamas
Parajalt tööd toimetamas,
Waat', seal tuleb tuulisammul
Kiirute üks rahwasugu:
Wirgud, sirgekaswulised,
Pikad mustakuue mehed.
430. „Oi, mis wirgud, kassa nääd?“
Hüüdis lahkelt wanaisa,
Naerdes habet silitelles:
„Teid on kägo pesast petnud,
Ööpik üless' äratanud,
Warem weel kui linnopetet
Saite suuhu wõtemaie
Se on mino moka mööda,
Moka mööda, meele järel;
Aga katla pandud weesi
440. Wõtab aega keema minnes:
Kuis ma teie tahtmist täidan?
Kesse kiireid kinnitada,
Wirgo aega tohib wiita?
Enne weel kui katel kostab,
Weete kihin mulle wastab:
Tahan keelt ja nime teile
Wirguil meestel walmistada.
Sugunimeks sägo teile
Igawese pääwadeni:
450. Taara E s i m e n e r a h w a s !
Teie peate isekeskis
Mino keelta pajatama;
Keel ja nimi kuulutago
Jumaliko sünnitusta“.
Nii oli usin Eestirahwas
Taaralt auu ja õnne saanud,
Kes neid oma e s i r a h w a k s
Teiste huigast walitsenud,
Seda mööda nimetanud,
460. Iga pääwseks pajatuseks
Neile oma keele annud,
Kus ei p r ä ä k s i e g a t s i s s i ,
N a u k s t i , p r a u k s t i l
[keelt ei sega,
Eesti prii ja selge keeli
Täna weel kui taewast tulnud:
Awaldamas rahwa auu,
Ennemuistest õnne põlwe.
Katel täitis täielikult
Wana taadi tahtemista;
470. Wisisedes, sihisedes
Paiskas piinas weesi pulli:
Keelemurdeid keerutelles,
Pajatusi palmitelles;
Kõigile, kes Katla määle
Keelesaagil olid sõudnud:
Tegi katel selget õigust.
Kesse jõuaks Katla määle
Tulijaida tunnistada,
- Hulkasi üleslugeda?
480. Kesse jõuaks nende nimed
Ilmas üleskirjutada?
Arwa õnneks, wennikene!
Kui sind kuskil kogemata
Nende wilets wirnas kombes,
Kõwerjookswad keelekäänud
Oigelt teelt ei eksitanud,
Hullo radal' hukutanud! —
Üks on sugu lausa laiska,
Teine jälle uhkus'-kõrki,
490. Kolmas kaso-, ahnus'-orja,
Neljas tigiduse teender!
Kussal ial sugu sigiks,
Sugu sigiks, seltsi wõsuks:
Kell' ei laito-kombeid kosuks?
Isewiga ei idaneks? —
Mõned iljaks wiibind sugud
Wihastasid wanaisa,
Pahandasid taadikesta
Pikal wiibimise läbi.
500. Juba jõudis õhto käte,
Päike seisis puie ladwil;
Wanaisa, wanatarka,
Oli rõemolisel meel:
Kiirelist töö toimetusta
Pääwa weerul lõpetada!
Waat! seal wenib laisal sammul
Weel üks kõrkjas rahwasugu:
Wõerad iuksed pääs ja jahu,
Kuklas tut, kui rotil saba!
510. Kirjud rahnikombel riided,
Paljo kribo-krabo külles.
Wanaisa wiha paisub,
Paisub kurjast põlemaie:
Riidealpisida nähäs;
Wiltosilma üle õla
Nende peäle waatadelles
Pajatas seal taadikene:
„Narriline ehtimine,
Siidiriide seädlemine,
lustuti sidumine,
520. Jaho päähä puistamine
Wiiwitanud teie aega,
Keelnud warem kodunt tulla!
Kohendage tukid koko,
Tuletunglad katla alla,
Puhuge tulda põlema,
Lehwitage lõkendama
Tuleleeki katla alla:
Kunni wēsi keema weerleb,
530. Kunni katel wastust kostab!“
Tulepiina pandud weesi
Püüdis wangist peäsemaie,
Katla kiusast priustama;
Walopilil wisisedes

- Weesi hakas heältitsemä,
Karjotelles kaebamaie :
„Teitse-peitse! teit-
[se-peitse!“
Kunni katel keema minnes
Keedes wahto weeretelles :
540. „Saksa-maksa ! Saksa-maksa !“
Uhtepuhko pajatelles.
„Noh, kas nääte ?“ hüüdis
[Taara,
Wanaisa, isetarka :
„Mis me' aega wiivitame
Pikemalta tulepaistel ?
Ammetit teil, keelt ja nime
Katel selgest seletanud !
Puhuge end' paisotelles
Ika tühjast tuulest täide
550. Niikui konna heinakuhjal !
Suurustage teiste seltsis,
Kõrgustage wõeras wõrgus —
Teiste tempo osatates,
Teiste kombeid kujuks wõtes.
Riidenarriks, kombeteenriks
Peate igaweste jääma,
Ika wõeras ikes käima“. —
Seda saiwad Saksalased
Katlamääl sel pääwal kuulda.
560. Kohendatud tulukene
Rauges jälle katla alla.
Waata ! uuest wenib wõeraid
Hulgakesti Katla määle ;
Ronib rohke rahwa seltsi
Kumardelles mööda mäge
Keelt ja nime nõudemaie.
„Kohendage tukid koko,
Puhuge tuld põlemaie !“
Käskis wanaisa, tarka.
570. Ja kui wesi sissi-wissi !
Katalas läks keerlemaie :
Parla-purla ! pullitelles,
Hüüdis wana taadikene :
„Sest on teile keeleks küllalt !“
Walmis arwas wanaisa
Pääwa tööd nüüd toimetanud ;
Wiskas kustund tuletunglad .
Leeaugust kaugemalle ;
Sirutelles wäsind keha
580. Muro peäle põenumaie ;
Karastelles kaste wilul
Wäsind liikmeid jahutama.
Enne weel kui unekate
Jõudis laugu langetama,
Silmi kinnikatamaie :
Tuli uus trop tahtajaida.
Laisad, kõhetumad, argsed,
Habemeta meehikesed !
- Paludes nad pajatasid :
590. „Anna andeks ! taadikene !
Tulles wähä wiibisime,
Asjata läks palju aega ;
Tee oli pika, roopeliko,
Rada raske, kändelik,
Wankri ratad wõidemata,
Lojus wäsind, kewadine“.
Nõnda wabandasid waesed,
Laisad mehed wiibimista.
Wanaisa, wanatarka,
600. Tõstis kehada murult
Kostis kurjalt pajatelles :
„Lausaliko laiskadelle,
Pika pääwa wargadelle,
Kõheldewa kelmidelle —
Tea ei mina isenime,
Isekeelta mite anda.
Wai kas peaksin teie pärast
Teistkord tulda tegemaie,
Lõket üless' puhumaie ?
610. Ootke wähä, wiibilased !
Kunni waatan katalasse :
Kas ehk kuskil weete wiiro.
Kriipsoliko wahtu kirja
Katla peäle järel jäänud ?“
Wahto warjas katlas weeta,
Segas wanataadi silma,
Et ei wõinud weetekirja,
Wirowärwilista tunda.
Wanaisa, isetarka :
620. Wõtab kuldse kulbi käte,
Koorib wahto katla peälta,
Sorib wahto sõrwa poole,
Wiskas kulbi täie maaha.
Latsti ! kukus kerge wahto,
Kukus maaha muro peäle.
„Küllalt !“ hüüdis wana taati,
Wanaisa, isetarka :
„Lattsen ja Lattwissid
[olgo
Teie sugul seätud nimeks !
630. Muie murdeist järel jäänud
Keele riismeid korjan koko,
Solgin riismeid segamine,
Puistan teile pajatuseks“. —
Nii oli Lätti nime sündi,
Lättikeele algamine :
Teiste teelta maaha jäänud,
Teiste radalt riisumised,
Muie keelte päramised
Saiwad Lättikeeleks seätud.
640. Töö nüüd oli toimetatud,
Tego täna lõpetatud.
Wanaisa, wanatarka,

- Hakas koeo rändamaie,
Taewa poole tötamaie.
Katal määlta ammo kadund,
Ammo kadund kolmejalga,
Aga katla tulease
Seisab määl weel kustumata.
Leeaugo koha paika
650. Wõite tänapäawal näha,
Tähtsaste weel tunnistada.
Ja kui kenal selgel ilmal
Määd ja kingud ümberkaudo
Päikese palge paistel
Hiilgadelles ilo näitwad ;
Seisab üksi Katla-mägi
Sinilise suitsu sompus,
Niikui pakso pilwe põues,
Kütissuitsu kütkedessa,
660. Põuasuitsu paelotusel.
Sellepärast wanal päiwil,
Muiste aea mäletusel
- Rahwas juba Katla mäge :
S i n i m ä ä k s a nimetanud
Nimi kestab tännini.
Nii oli lugu ennemuiste
Sinimääl sündinenu
Keelemurre keedo päawal,
Nii on wanajutu jäätmed
670. Asjatamist awaldanud
Sündimisi sõnaldanud
Pidage meeles, nooremad !
Wiro poisid, wennikesed
Järwa piigad, peenikesed !
Et ei kulda kõne kustu
Eesti-sugu mälestusest :
Misga Taara muiste-päiwil
Meie sugu ülendanud,
Eneselle esirahwaks
680. Eestilaisi nimetanud,
Enda kallist pajatusta
Meie suuhu paelutanud.

IV.

- Wirgol warbil, Wiro poisid,
Järwa tüterid, tüwikud !
Tulge tulda kohendama,
Tooge leegile lisadust !
Kandke koko rahnusida,
Kuiwand okaspuie oksi,
Haljendawaid lehtepuida,
Kähäroksis kadakaida :
Kust saab soea selgajalle
10. Lökendawat palge paistet,
Suitsokesta sääskedelle !
Siis ma muiste mälestustest,
Sõlmitut wana sõnasta
Kedran kera kuulutusi
Weeretan wärtna wärssisi.
Kalewide kedrusida,
Mis ei jõua suwe-ööla
Ühelkorral ilmutada :
Jäägo talwe õhtudelle
20. Piirapaistel awaldada.
Muistel oli lausa laulosida,
Kenal keelil kuulutajaid,
Hõbe heälil ilmutajaid.
Agar pähil poisikesi,
Targa suuga tüterida :
Kellel laulikude lugud,
Laulotarga taimekesed
Põue põldu peito jäiwad
Sala peenrail idanema.
30. Tuhat tüki tulde satus,
Teine tuhat tuisko matis,
- Kolmas kalmo künka kukus,
Neljas orja ike kadus !
Mis ehk muido muugad peitnud,
Papi palwed ärawõitnud,
Unustused uinutanud,
Rumalus ärarööwinud :
Seda loe ei sada suuda,
Ega tuhat tunnismeesta !
40. Mis ma järgilta riisusin,
Teederadailt koristasin,
Pudemetest paigotasin,
Ebemetest elpatasin,
Mis ma eide õlmast õp'sin
Ema rinnalta imesin,
Taadi tarkuselt tabasin,
Suure-ema rüpest rüüstsin,
Kanarpikusta korjasin,
Marjamaalta waristasin,
50. Noorus' nurmelta nopisin :
Seda lasen ladusaste,
Laulokeelil kõlksatelles,
Kuulja kõrwa kukutelles.
Kes teist, poead ! Tartus
[känud,
Taara hiie paika näinud,
Ema laenete iluga
Rõemorikast südant täitnud ; —
Se ei jõua äramõista
Ega uneski arwata :
60. Mitmel puhul puistetille,
Mitmel woorigil rööwitille

- Linna kohta pillutati?
 Mitme sõa raudasahad,
 Mitme waenude wankerid,
 Mitmed wilõtsuste witsad
 Linna kohta kurnatanud?
 Kesse tänäst linna nähas,
 Täna Tartud tähepannes —
 Arwamist wõib tõestada:
70. Kuida enne kindlad kantsid,
 Warjoandwad kõrged wallid,
 Kõrged müürid linna katnud,
 Linnal warjokuube kudund?
 Kuida linna kindel olnud,
 Tugew sõa tungi wasto,
 Wahwa waenomeeste wasto:
 Wanaraukasi warjanud,
 Naisterahwal tuge teinud,
 Wäätimaida kindlast kaitsnud,
80. Niikui kana kaitsew tiiba
 Warjab poegi kulli wasto?
 Kui sa Ema woolamista,
 Laenelango suwe ilul,
 Mis kui waikne ojakene
 Weeretawal weetesammul
 Peipse järwe rüpe rutab: —
 Kui sa seda mängi waatad
 Weetelaentel, wennikene!
 Kas sul silm ja süda usuks,
90. Kuida enne sõalaewad,
 Killarikad kaubalaewad
 Ema turjal weeretanud,
 Laenesida lahutanud? —
 Poolteist sada aastakesed
 Rahorüpes mööda läinud,
 Önnelikul woli hõlmal,
 Wene walitsuse warjul:
 Kustutanud sõa jäljed
 Waeno häda wermekesed,
100. Wiinud mässud magamaie
 Piinad pikad põenumaie,
 Wilõtsused uinumaie.
 Umbne unustuse sängi
 Muiste sammud suigutanud.
 Muiste põlwe udu-sängis —
 Kaua enne seda aega,
 Kellest kirjad teadust toowad —
 Elas Ema jõe kaldal,
 Ema woolamise warjul,
110. Täna Tartu asemel:
 Önnelikum rahwa sugu
 Taara hiie warjo wilus,
 Loomusest päritud piirel,
 Wanaisa seadust mööda.
 Kes ei kehwest ega rikust,
 Üleliigust ega puudust
 Nimelta ei tundma saanud,
- Sest et soowituste suiguks
 Neil oli kõigist küllaldusi!
120. Önnelista muiste põlwe,
 Algmis' päiwe armo aega
 Kiidab muiste jutukõne,
 Kiidab wana laulosõna!
 Katsume siis nende kannul,
 Salasaadikuide sammul
 Jutule rada rajada,
 Sõnadelle teeda seada.
 Nii aga kuulin kuulutusi,
 Wanajutu juurdumisi,
130. Wanaaegseid awaldusi,
 Muistejutu juhatusi
 Wanemuinse, laulotarga,
 Wiimse laulo lõksotusest.
 Kas ehk laulik Wanemuine,
 Wanemuine, laulotarka,
 Kulda kandle kõlksutaja:
 Ema jõelta ärawõerdund,
 Jõekaldaid leseks jätnud,
 Taara aeda unustanud
140. Püha hiie paika põlgand?
 Wanemuine, laulotarka,
 Wanaisa esiloodud
 Arworikas poeokene!
 Juksed hallid, habe halli
 Mõtekriipsud otsa piiril,
 Kõrge tarkus kulmudella:
 Oli meele igatsusel,
 Jumalate juhatusel,
 Salasaatijaide sõudel
150. Kandle mängi walitsõnund,
 Kandle mängi pääwa tööksa
 Laulo saatemise wööksa,
 Misga laulud joonel seadis,
 Lauloradad ette rajas.
 Wanemuine, laulotarka,
 Kuulus lauliko isada,
 Oli kandle walmistanud
 Kandlekeeled keerutanud
 Juta iukse keermetesta.
160. Ilus imerikas kannel,
 Ilusam weel laulo heäle,
 Lõhkusiwad kuulja südant,
 Kuulja meelta mõlgutelles.
 Kus on sureliko sugust
 Leida kuskil laulikuda,
 Kellel tema laulo annet,
 Tema kena kandle mängi
 Sügawamalt osaks saanud?
 Wanemuine, laulotarka,
170. Ülem kandlemängi meister:
 Oskas kulda kandlikeelil
 Mitmeid wiisi elinaida,
 Imewärki kõlinaida

- Warmal näpül weeretada,
Osaw sõrmil keerutada.
Kõupilwe kärkaw kärin,
Pikse mõuramise mürin,
Lõukese lõõri trallid,
Künnilinnu lõksatused,
180. Laia mere laente kohin,
Winguw tuule oogo wuhin,
Kõikuw laane ladwe mühin
Maro möllamise rägin,
Waga tuikese wirin,
Hundi kole hulgumine,
Metsasõnni ammomine,
Mesikäpa mõuramine,
Lambakese määgimine,
Waenlase wingumine,
190. Orja raske ohkamine,
Haige walus oigamine,
Õnneliku õiskamine:
Neid kõik leiti ühel ilul,
Ühel ilul, kenal kõlksul
Wanemuinse kandle keelil,
Kui tema näpu keelta kõlksas,
Keelta kõlksas kõlisema,
Kui tema hakas algamaie,
Algamaie laulemaie:
200. Unustas õde ellake
Kaunis wenna surma waewa,
Kuiwas lese pisar' hallik,
Waestelaste silma kaewo,
Joa jäi kukkudes kuulama,
Tuule oog kiirusta unustas!
Wanaisa, ilmatarka,
Wanataati, taewatarka,
Oli ilma algamisel
Poegadelle pajatanud,
210. Kangelastele käskinud:
Püüdke sõbrust sobitada
Sureliko sugudega,
Närtsiwate neidudega,
Et üks tugew rahwa sugu
Maa peäl hakaks signema.
Wanemuine, laulotarka,
Waurus kahtlas' mõte wõrgus
Kahtlas' mõtes kaua aega:
Kas pidi kosja minema,
220. Mõrsjakesta nõuudemaie?
Wõtis wiimaks wiinakruusid,
Pistis märssisse kihlused,
Tõtas kosilase teele,
Peiokese radadelle.
Hommi kulla enne koito,
Wara enne walgeeta
Läksid wana laulotarka
Rika talo õue alla,
Wõera pere wärawalle:
230. Peretütrid paelutama,
Kosja wõrko meelitama;
Panid kandle elisema,
Kandle keeled kõlisema,
Kukutasid kulda laulo,
Hõbe sõnu ilusamaid;
Püüdsid kähärpäid kammitsa
Sõstrasilmi peio sõlme,
Sõlgerinda armo kütke.
Kolm oli kaunid kähärpäida,
240. Sõstrasilma piigasida
Taloperes kaswamaies,
Eide armul õitsemaies.
Needap kuulid kandlemängi,
Laulolugu, magusada,
Astusiwad läwe ette
Laulikuda waatamaie:
Kesse kena lugu loonud,
Kandle mängi kõlistanud?
Laulo üle lustitelles,
250. Kandle üle rõemustelles:
Kiitsid piigad mängimeesta
Sõnarikast laulikuda,
Helirikast heälekesta.
Wanemuine, laulotarka,
Waewas päada walitsetes
Piinas meelta kosjamõtel:
Keda kolmesta kosida,
Kaisotawaks koeo wia?
„Kui ma wõtan wanemada“ —
260. Mõtles wana laulotarka:
„Se ei põlga halli iuksid,
Ega wihka walget habet,
Karda kortsolista kulmo,
Kanawarbaid silma sõrwas, —
Wanem tuleb tõrkumata,
Tuleb wastopanemata,
Kiidab õnneliko kaupa,
Kogemata juhtumista“.
Wanemuine laulotarka,
270. Algas lustilugusida,
Sünnitas teisi sulawaid
Walitsetud neio kõrwa,
Neio kuulmeid kutistelles,
Piiga meelta mesitelles,
Südant armole awandes,
Neio nutis, neio naeris,
Naeris, nutis laulo õnnes,
Lugu õitsewalle ilus!
Aga kui laulik pajatas,
280. Armastusta awaldates
Kosja tahtmist tunnistates, —
Kõpsas kergel kannul piiga
Selga wana taadi wasto:
Pistis pilgates punuma,
Puges pako toa warjo

- Kindla kambri ukse taha.
 Wanemuine, laulotarka,
 Wõtis waewaks õne kaupa
 Teise juures katsudella,
 290. Teista õde meelitada,
 Teista piiga wõrko püüda,
 Kihlu teisele pakuda.
 Algas lustilugusida,
 Sünnitas teisi sulawaid,
 Algas lugu armsamaida,
 Mängis kauniste kannelta.
 Neio nutis, neio naeris,
 Naeris, nutis laulo õnes,
 Lugu õitsewalle ilus!
300. Aga kui wana laulotarka
 Kergel kannul muro pinnal
 Trallitelles tantsi sammul
 Neio kõrwas keeritamas:
 Pigistas ta neio käpa,
 Sihtis piigat armo silmal.
 Neitsi mõistis, wasto kostis
 Sahkas wasto sõiteletes:
 „Kaunis on kül sino kannel,
 Kaunimad weel laulokesed;
310. Aga tantsi kergelt sammult
 Wana jalga sull wõerdunud!
 Ega kölba halli habe,
 Kortsoline silma kulmo
 Kewadise lille kõrwa,
 Suwelise neio seltsi!“ —
- Wanemuine, laulotarka,
 Wõtis julgust wiimist korda:
 Kolmandega õnekaupa,
 Kosimista katsutella.
320. Hakas kolmandamat õde
 Mängiheälil meelitama:
 Kes oli noore nõrgelise
 Mësimõlkowa meelega.
 Wanemuine, laulotarka,
 Kül sa lahutasid laulust
 Kõige kenadamad keerud
 Kõige ilosamad järgud,
 Wõitewamad wärssikesed!
 Kül sa laulid armo õnnest
330. Pika rõemoliko lugu,
 Kül sa laulid südamete
 Sulamista armo tulel;
 Kül sa laulid põlew silmil
 Pisarate kaste pillil
 Paariläinud rahwa põlwe,
 Mis kui kewadisel ilul
 Pesilinnu põlwekene,
 Suwepääwa päikse läigil
 Kalamängi laenetessa,
340. Karastawal õhto wilul
 Säsemängi õhorinnal.
- Aga kui sa palwel silmil
 Pisarkaste palistusel
 Kosimist said kuulutama,
 Pulma jutu pajatama:
 Pistis piiga putkamaie,
 Tõtas tupa tuule kiirul,
 Hüüdis läwelta tagasi:
 „Hallipääga wanarauka!
 350. Jäta patu tegemata,
 Rasket süüda sündimata!
 Miks sa noorta narrimaie
 Piigad kipud pilkamaie?
 Mul on ammo armokene,
 Oma kallis kaisoline —
 Noori, paras pënikene!
 Ära raiska meie õne,
 Meie kewadista lusti!“
 Nukral meelel, kurwal sammul
360. Läksid ära, Wanemuine,
 Läksid pako, laulotarka!
 Läksid pakso põesa peito
 Murekurbtust kustutama,
 Hinge walo wäändama.
 Tulge, armorikad tuuled,
 Tulge, õrnad õhukesed!
 Tulge tuska tuulutama,
 Walo küllest weeretama;
 Misga lauloisa meele
370. Halbid pügad paisotanud.
 Redus paksus põesastikus,
 Rägastiko warjo rüpes:
 Istusid sa, laulotarka,
 Wanaisa esiloodud!
 Kandel leske ripus ladwas,
 Lepa ladwas seädemata,
 Keelepulgad pingelmata,
 Keeled wõerdund meistri sõr-
 [milt!
 Istusid kül mito pääwa,
 380. Pika pääwa liikumata,
 Mito ööda magamata
 Raske kurwastuse kütkes,
 Murekoorma muljutusel,
 Pikil piina pisaratel,
 Wiletsuse ärdal weesil.
 Sinu lustilikum wenda,
 Naljahas Lämmeküüne
 Tuli pako põgenenud
 Wennakesta otsimaie,
390. Redopaigast püüdemaie,
 Kui ta kogemata juhtel
 Wenna teeda oli leidnud.
 Aga naljahambalise
 Lämmeküünse naljatused,
 Koerahambil irwitused,
 Pilgeskõne pulkamised:

- Kurwastust ei kahandanud,
Meele raskust rahutanud,
Ega südant kergitanud.
400. Wanemuine, laulotarka,
Kolletas kui kuiwand lehte
Sügise tuule tuhingil;
Närtsis niikui lillekene
Põusel pääwa palawal.
Puistas mure pisaraida
Silmalaugude langelta —
Suuremaid kui räästamunad!
Käsilt wõerustanud kannel
Leinas kõrgel lepaladwas,
410. Leinas lauloisa kurba.
Wanemuine, laulotarka!
Aeg on leina lepitaja,
Kurwastuse kustutaja,
Wiletsuse waigistaja!
Kül sa läksid pika pärast
Aega mööda metsa warjust
Meeletuska tuulutama,
Hinge piina jahutama.
Wõtsid käte kulda kandle,
420. Läksid Endla järwe poole,
Karastawal kalda wilul
Mure waewa waigistama.
Seädsid kandle laulo-sõude,
Kandle keeled leina loole:
Murepilwe pillutuseks,
Kurbtus' koorma kergituseks!
Hakasid laule laskemaie,
Leinalaulo luulemaie:
„Oh, wanus, wanus! mis wae-
[seks,
430. Mis kehwards mind teinud so
[kuju,
Mis waeseks so kolletand war!
Mis maksab mul taewalik tarkus,
Mis laulosuu kuldane anne, —
Kui nooruse nägo ei õitse,
Kui kewadis kuju ei kaswa?
Oh, noorus, sa neidude wõitja,
Ja peenema piigade petja:
Miks oled sa põlganud minda?“
Wanemuine, laulotarka,
440. Oli lugu lõpetanud.
Kurbalikul leina luusil
Sammusida sirutates —
Jõudis tema lagedalle.
Seäl ta leidis muro rüpel,
Sammetsambla sängikesses
Ilja sündind lapsokese.
Lapse lahkelt naeratelles,
Käsi wasto sirutelles:
450. Waatab luuloisa peäle.
Wanemuine, laulotarka,
- Tõstab heälta hõikamaie:
Hõikab hüüdes laanedesse,
Hõikab laia lagedille!
Saadab heälta metsadesse,
Hõikab kaugelt, ligidalta:
Kas ei kuskilt kuulo peäle
Lapse ema wasto kosta?
Aga heält ei kosta kuskilt
460. Muud kui metsahalijalta,
Petishüüdel kõwersilmalt:
Misga eksijaida pilkab,
Teelta pakso metsa petab.
Kui ei heälta kuskilt kosta,
Wastust anna kutsujalle:
Wõtab wana laulotarka
Lapsokese enda kaiso,
Wõtab kandle teise kaenla,
Astub sammo kiirutelles,
470. Käiki seädes lennukselle,
Astub wanaisa ette,
Taara palge paistusella;
Pajatelleb palwe sõnul
Mesimeelitawal uutil:
„Wanaisa, isetarka!
Kingi mulle armo andeks,
Õnnelikuks aeawiiteks
Metsast leitud lapsokese?“
Wanaisa, isetarka,
480. Wõtis poea palweid kuulda,
Poea soowimista täita;
Waatas lapsokese peäle
Armorika silmadega,
Onnistawa pilkudega.
Taara silma waatamisest
Sirrasiwad lapse silmad!
Läikides kui taewa tähäd,
Hiilgasiwad piiga iuksed
Nii kui heledama kulda.
490. Lapsest kaswis aega mööda
Astewate aast'de rüpes
Wäga kena neitsikene.
Wanemuine, laulotarka,
Mõisterohkem Taara poega:
Ise piigat õpetamas,
Kaswandiko koolitamas;
Magus jutul juhatajaks,
Mesikõnel koolitajaks!
Kulda kõnet koolitelles,
500. Hõbe laulo juhatelles.
Ilmarine, imesepa,
Maa-aluste meisteri
Kinkis wenna tüterille,
Leina kustuks silmawõrku,
Mis oli kulda lõngast kootud,
Kuida lugu kuulutime
Imewõrgu läbi waad'tes

- Lähwad jutud elawaksa,
Mälestused õitsewaksa :
510. Et kui sigiks kuuldud sündi
Praego meie silma paistel.
Kena neitsi waimo elab
Endla järwe kalda warjul,
Laenekeste waiba kates :
Tõuseb ööde waikusella
Lehwitelles laente keerul
Järwe peäle mängimaie,
Kulda iuksid kammimaie.
Arolised õnnekõrwad,
520. Walitsetud laste silmad
Saawad neido nägemaie,
Neio laulu kuulamaie !
Linnu tulik, linnu minik
Seisab Juta juhatusel ;
Tema waatab tulijate
Kewadised parwed läbi,
Paneb mõned pesitama,
Poeokesi soetama ;
Saadab teised pika teele
530. Pesipaiku otsimaie.
Ja kui sügisese piirel
Linnuparwed lahkumaies,
Lõunapoole rändamaies ;
Nutab Juta närtsind peigo,
Leinab Endla wara surma.
Meie noorus on kui wari,
Üürikene unenägo !
Tuul wiib kerge kõrrekesse,
Närtsind lehe omal tüwal :
540. Surma õhk meid haua sängi,
Muro wilo waiba alla.
Kewadine kena püha,
Pikem pääwa õnne pido :
Kogus rahwa sugusida
Rohkest koko igalt poolelt
Kuulsa Ema jõe kalda,
Taara hiie ligidalle.
Ilus haljendawa muro
Oli tulijatest täide
550. Pidulistest pakiliste.
Paljo olid kaugelt tulnud
Wiro ranna rajadelta,
Lääne laia lagedelta,
Arjo aawade keskelta :
Sest et kuulus kangelane,
Kuulus Kalewide poega
Tõutand pidudelle tulla.
Laewad lentsid Peipse rannast,
Kaugelt Pihkwa piirilta
560. Kihutelles Taara määle,
Suure rõemo pidudelle.
Laewalaiste wasto elkis
Kõrgelt kaldalt rõemo kärin :
- Tulijaida teretelles,
Sõbro lahkelt wasto wõtes !
Mõni kargas laewa sõrwalt
Julgel sammul kalda peäle ;
Teine kukus komistates
Ema laente märga kaiso,
570. Mis kui poega kiigutanud,
Teda kaldal üless' wiskas,
Kuiwa muro peäle paiskas.
Ehk kül palju priskeid meehi
Laewult järgil kalda jõudis,
Siiski oodetatud wõeras,
Kallis Kalewide poega
Rõemopidule ei tulnud.
Tühi teda teelta petnud,
Radadelta eksitanud :
580. Mõõda maida rändamaie
Piki laani luusimaie.
Pidu oli enne koitu
Algand wara hommikulla,
Pillipuhujate ilul.
Pidumängimiste paigaks
Wõeti laia waino muro
Taara mägeda tagana,
Mis oii piirilt palistatud
Hiie tamme warjudega.
590. Kesse jõuaks nimetada,
Täielt wäljatunnistada
Kõiki mängijate hulgas,
Rammokatsujate keskel,
Mis siin täna liikuwalla ?
Wahwamatel wõidomeestel'
Wõitja andeid annetie,
Auutähti awaldati :
Pandi lillepärjasida
Krooni kombel kübaraile,
600. Plehiti päid paeladesse.
Iuksid kulda lõngadesse.
Arawõidetuid wiletsaid
Ajas häbi põgenema,
Rahwa pakso peitosella
Redopaika otsimaie.
Piduseädja, kohtomõistja,
Õiguse otsust tegija :
Käskis rahwast ruumi teha
Tungiwaiile tulijaile,
610. Keda wõitlemise mängi
Kutsus määratud murule.
Waat! seal ronib rampa sam-
[mul,
Rampa jalgil, kargo tugil
Murule üks moorikene,
Tanota wana eideke,
Wanapiiga, pihlapuine !
Palged kortsul, lõuga loksul,
Igemed ilma hambita.

- Roostetanud heäle-elil.
620. Kuiwetanud kurgopillil,
Wõidemata keelekõlksul
Hakab wana piiga laulma,
Kõwersuula kõerutama,
Loksul lõugel luuletama :
Kuida enne noori olnud,
Punepalgila paistenud,
Tulisilmala sirranud ;
Kuida enne parem aega,
Ülem õnnelikum pidu
630. Paljo lustilisem põli
Rahwa keskel siginenud.
Laulis selle aea lugu,
Selle põlwe pööratusi,
Selle päiwi wigadusi.
Enne oli õitsew õnne aega,
Iloaega ilmas olnud !
Laulis piiga pikemalta
Hambawarjuta wärawast :
Mito kosilaste karja,
640. Mitmed kümned wiinakruusid,
Mitmed kihlus'rikad märssid
Mito sada soowijaida,
Tuhad salakuulijaida
Igal suitsul enne walget
Teda käinud teretamas,
Kaasaliseks kiusamaies,
Paariliseks palomaies ;
Kuida kuu- ja pääwapoega,
Kuulus tähtepoisikene
650. Teda käinud kimbutamas !
Laulis piiga pikemalta
Laulolugu lõpetelles,
Sabasõnu sõlmitelles :
„Suilt tuli Sulewi poega,
Kaugelt tuli Kalewi poega :
Suud pakus Sulewi poega,
Kät pakus Kalewi poega ; —
Suisa lõin Sulewi poega,
Kiuste lõin Kalewi poega,
660. Ise aki neitsikene !“
Piiga laulo lõpetusel,
Kiuste lugu otsatusel
Tõusis naero, naljatusi,
Tõusis tagaosatajaid :
Mis kui mere laente kohin
Mühisedes üle muro,
Mis kui marotuule wuhin
Taara tammikusse kadus !
Igal poolel wainoppiiril
670. Katsutie, osatie
Wanapiiga kiustelugu,
Kiuste laulo lõpetusta !
Ega lõpend naero kärin,
Ega kustund nalja helin
- Kuskil paksus rahwa pesas.
Piduseädja, kohtomõistja,
Õiguse otsust tegija —
Püüdis kära kahandada,
Naljatusi näpistada :
680. Käskis kära waigistada
Naljanaero lõpetada !
Wiimaks waikis kisa kärin,
Rauges rahwa naerohelin.
Waata ! kes seal kõrgel ist-
[mel,
- Kõrgel istmel waino keskel
Kandlekeeli kõlistamas ?
Istub seal üks wanarauka,
Wana hallipääga tudi,
Mängib kannelt meistersõrmil,
690. Kenalt keeli kõlksotelles !
Mängib armsa algamise,
Laulo rajatuse lugu :
Misga südant sulatelles,
Meelekesta mesitelles
Õrna õnne teele ajab !
Mängib kena ettemängi,
Ettemängi meelituseks :
Misga piigad pisaraille,
Naised noored nuteelle,
700. Lesed paneb leinamaie ;
Misga wargilt salamahti
Meeste laugudefta weeta,
Pisaraida wälja petab !
Ligemalta laulokuuljad
Sulasiwad õnne süles ;
Aga kaugemalta kiilgas
Mürisedes üle muro,
Wärisedes üle waino
Wanapiiga laulo lõpe :
710. „Suisa lõin Sulewi poega,
Kiusta lõin Kalewi poega,
Ise aki neitsikene !“ —
Kiirest täidab naero kärin
Naljatusi naero helin
Laiamuro lagedaida,
Mis kui laenetawa meri
Pidolaiste keskelt kostab.
Piduseädja, kohtomõistja,
Õiguse otsust tegija :
720. Waigisteltes rahwa kisa,
Sulgus kinni naerosuusi !
Need, kes laulja ligi seisis
Lauliko lugu kuuliwad :
Palosid raho pidada,
Käratsemist kustutada,
Et ei kandle kaunis mängi
Nende kõrwista ei kaukse.
Kära rauges suigumaie,
Kiljatused waikimaie ;

730. Wanarauka püüdis uuest
Laulolugu algustada,
Laskis laulo ladusalte
Kandle heältä kõrwa kosta.
Lugu pani paisotelles
Silmalauged sulamaie,
Ripsme karwad kaste kõide,
Palged pisarwihma alla :
Sütitelles südameida,
Mesitelles meelesida.
740. Kõik, kes laulja ligi seisid,
Olid rõemu rüpes wangis.
Jälle kostis rahwa kogust,
Elkis kaugelt kiljatelles
Wanapiiga laulo lõpe :
„Suisa lõin Sulewi poega,
Kiusta lõin Kalewi poega,
Ise aki neitsikene!“
Uuest undas naeru kärin,
Naeru kärin, nalja helin
750. Mürisedes üle muro,
Wärisedes üle waino !
Mis kui laenetawa meri,
Kõiki laente alla matab,
Et ei wanarauga laulo
Enam ükski kõrw ei kuule.
Kandlelööja wanarauga
Wiha sütib põlemaie,
Meel saab tuskas paisomaie
Kisakiljatuste pärast.
760. Tema waatab kõrgelt istmelt
Kurjal kulmul kuulijaida,
Wihasilmal käratsejaid,
Waatab kiljataja seltsi :
Paneb sõrmed wihasõudel
Wihasõudel, tuska tujul
Kurjast kandle keelte külgi !
Akitselta riksa-raksa !
Kisub tema waljo kääga
Puruks kandle keelekesed
770. Hõbekõiksul eiekesed,
Kulda pillil paelokesed.
Mis seal murul mürisemas,
Rahwa kogus kohisemas,
Paksus pesas parisemas ?
Kuule, kuule ! kärinada !
Kuule ! wilesi ja wingo,
Kuule, pillisi ja pauko,
Kuule ! trallisi ja hulgu,
780. Mis seal tuule õhko lõhub !
Põrutes kui pikse mürin,
- Kõukse raudasammul käiki,
Raksates kui rahe kärin,
Wihma tuuleoogo wihin
Kärgates käib üle muro !
Üürikese aea pärast,
Silmapilgu palistusel :
Waus kára waikusella
Kadus umbe udosängi ;
790. Waikus niikui hingewaagul,
Rahu niikui haua rüpes
Katsid rohkete rahwa kogu
Ehmatanud hulkasida,
Mis kui kooljad kohke kütkes
Ehmatusses külmaks läinud.
Waikus walwas laial wainul,
Rahowaipa warjas muro.
„Kesse wanarauka oli,
Kesse kõrge laulolooja ?
800. Wanemuine, laulotarka,
Wanaisa esiloodud
Mõisterikas poeokene :
Wanemuine laulis ise !
Kuhu ta nii kiirest kadus,
Niikui silmanähäs sulas ?“
Küsitie, kuulatie,
Küsitie igalt poolelt :
Aga wana laulorauka
Oli rahwa silmist kadund,
810. Ükski silm ei näinud — kuhu ?
Nii oli kuulsa lauloisa
Wanemuinse, laulotarga,
Wiimne lugu lõpetatud,
Misga tema inimestest
Igaweste äralahkus,
Selle ilma leseks jätis.
Nüüd ei awalikul kombel
Ükski sureliko silma
Laulikut wõi enam näha,
820. Ükski sureliko kõrwa
Tema laulusida kuulda.
Waimo silmal, waimo kõrwal
Elab Wanemuinse wari,
Elab tema kõrge kuju
Kewadise õilme ilul,
Õilme ilul, õnne wilul :
Kunni ükskord uuel pääwal,
Uue koido piire paistel
Laulikude moonnud silmad
830. Teda leidwad Taara telkis,
Taaralaiste rõemsas seltsis.

Kristlikud ained Kalevipojas.

M. J. Eisen.

Kalevipoega kirjutades katsus Kreutzvald kujutust Eesti elust paganuse päivil anda. Selle põhjusemõtte järele käies püüdis ta lugulaulust kõike eemal hoida, mis iganes ristiusu aega meele tuletaks. Kogemata, enam ärevuse tuhinas on vahel mõni sõna Kalevipoega pääsnud, sõna, millel ristiusu maik juures. Nii tuletab ta näituseks 15 laulu alguses oma vastasid õpetajaid meele.

Pappisida palumaie
Musti kuubi kumardama. (XV, 6—7).

Nagu Lönnrot oma Kalevala ristiusu tuleku ajani, nõnda laseb Kreutzvald Kalevipoegagi, õigemine ütelda, Saksa rüütlite tulekuni ulatada. Kui ka rüütli ristiusku esitavad, vaikib sest esitamisest ometi Kreutzvald. Lönnrot selle vasta laseb Kalevala viimises laulus Marjatta pojaga ette astuda. Poja nime ei nimeta küll Soome lugulaul, aga ta märkidest tunneme ta ära.

Virokannas ristic lapsukese
Kogu Karjala kuningaks,
Kõige valla valitsejaks.

(Kalevala, L. 469—470).

Selle kuninga ja valitseja ja ta ema Marjata kõrval näitab Kalevala meile Rustusegi pilti. Rustusest tunneme muidugi Herodese ära, nagu Marjatat neitsi Maarja ära tunneme. Ristiusu tulek sunnib Väinämõise põgenema, ristiusu tulek teeb Kalevala lugudele lõpu. Raudrüütli sunnivad Kalevipoja niisama oma rahva seast taganema, paganus langeb pihuks ja põrmuks, aga Kreutzvald ei näita, mis selle pihu ja põrmu asemele astunud. Meie meelest näib, nagu langeks vana usk hauda ja tuleks asemele — tühjus. Vähemalt näikse Kreutzvald nagu hirmu tundvat tähenduse eest, et Maarja poeg Karjala kuningaks, maailma valitsejaks saanud. Ei ma taha seega ütelda, nagu peaks Kreutzvald mõtet Lönnroti sõnadega avaldama, vaid et ta ristiusu asemele astumisest vaikides mööda katsub minna. Kalevipoeg peab ju paganus määlestuse märgiks jääma!

Kalevipoeg ulatab tõesti kaugemale ennemuistsesse aega. Kui kaugemale, seda on võimata numbritega ära määrata. Aga Kalevipoeg ei lepi halli muistse ajaga. Ei, Kalevipoja südames on tung uue aja poole. Kalevipoeg püüab ajaga „sammu sõita“, nagu meie aja targad sagedaste sõidavad. Ei ole ta

tänini veel auru oma teenistusesse võtnud, ega elektrit tarvita hakanud, rahvas vähemalt laseb oma Kalevipoja ometi kuni umbes 100 aastat tagasi meie ajast astuda, kui ka Kreutzvald niisugusid sammusid uuemasse aega ei tunne. Ehitab ju ometi rahva Kalevipoeg Võru linna maanteed. Võru linn on aga, nagu tuttav, alles 18. aastasaja lõpul ehitatud.

Kreutzvaldi Kalevipoeg on seega püstipagan, võiks ütelda vanapagan sõna kitsamas tähenduses. Ei niisugune ole ometi rahva Kalevipoeg. Rahva Kalevipoeg teeb ristiusuga tihti tegemist, jah, ilmub mõne teisendi järele koguni ristiinimesena. Sest mis tähendab see muud, kui kuuleme, Kalevipoeg olnud Jumala ristipoeg, (G. Blumberg, Quellen und Realien des Kalevipoeg lk. 87. 91. ja mitmed käsikirjad). Teisend jälle teeb Kalevipoja Jeesuse ristipojaks. Ristipoeg võib ainult ristiinimene olla. Paganus ei tunne mingisugusid ristipoegi. Kalevipoja ristiinimilikust elust ja ristiinimese tegudest ei tea rahvasuugi ometi midagi kõneleda.

Tükati läheb Eestis rahvaarvamine võõraste rahvaste müütologiaga ses tükis, ühte, tükati lahku. Enamiste kõik vanad rahvad seavad müütoloogias oma jõumehed jumalatega kuidagi viisi ühendusesse. Roomlased ja greeklased teevad kõik oma jõumehed jumalate poegadeks. Zeus ja Jupiter astuvad hulga poegadega platsi, nimelt aga Zeus. Greeka müütologia nimetab kõik tähtsamad kangelased, nagu Herakles, Perseus, Minos jne., Zeusi poegadeks. Rooma asutaja Romulus kannab Marsi poja nime. Vähem tähtsaid jõumehi arvatakse vähemate jumalate poegadeks. Nii näituseks pidi Aristäos Apollo poeg jne. olema. Lühidalt: suur jagu tähtsaid mehi on greeklaste ja roomlaste arvamise järele jumalate pojad.

Sarnasid jumalate poegi Eesti müütologia ei tunne. Eesti esivanemad, kes abielu auu sees pidasivad, ei võinud kuidagi aru saada, et jumalad inimestega sugulikku ühendusesse võiksid astuda. Kõlbliku elu kohta olivad esivanematel hoopis teised mõisted kui kõrgel hariduse astmel seisvatel greeklastel ja roomlastel. Eesti jumalatest ei tea rahvasuu midagi iseäralikku halba jutustada. Seega siis kuulmata asi, et Eesti müütologia mingisugust vägevast jumalate pojaks nimetaks. Kui nüüd Kalevipoeg muist Eesti vägimeestest pea jao kõrgemale ulatab, otsib rahvas sellele nähtusele mujalt seletust. Ristiusk peab aitama. Ristiinimene paneb vaderitele lapse kohta suured kohused peale. Vaderid peavad lapse eest hoolt kandma, et laps edeneks ja ta käsi hästi käiks. Kui nüüd Kalevipoeg paremine edenes ja vägevamaks sai kui kõik muud, hakati arvama, et tal niisugune ristiisa olemas, kes talle kõige selle väe

annab. Kes muu võis aga nii palju jõudu ja väge anda kui Jumal? Samm edasi, ja rahvas jõudis arvamisele, et Kalevipoeg Jumala ristipoeg peab olema. See ristiisa ei võinud Uku ega Taara olla, sest need ju ristimist ei tunnud, vähemalt nende nimel kedagi ei ristitud, vaid Jumal. Jumala ristipojana seisab Kalevipoeg muist inimestest kõrgemal; vaimline sugulus maailma valitseja ja loojaga vajutab Kalevipojale nagu pitsarimärgi otsa ette.

Kuna Kalevala Väinämöised laseb Önnistegijaga vaenlikult kokku pörgata, paneb meie rahvas Kalevipoja Kristusega käsi käes käima, õigemine ütelda Önnistegijale koguni abi andma. Rahvasuus leidub üks mitte väga laiale lagunenud jutt, mis Kristuse Peipsi rannale saadab. Korra tahtnud Önnistegija üle Peipsijärve minna, aga lained mässanud järvel nii kangeste, et tuulte ja tormide valitseja pole tahtnud järvele minna. Kalevipoeg seda nähes kohe abi pakkuma ja suurus-tama: „Mina olen mõnda korda niisuguse tormiga ja lainetega läbi järve käinud; mind need ei jaksa takistada. Kui tahad, viin sindki üle järve!“ Önnistegija leppinud selle kaubaga. Kalevipoeg võtab Önnistegija selga ja hakkab teda üle järve viima. Aga kui järv alguses lainete käes veel kõige hirmsamine ei möllanud, hakkas ta pea nii hirmsaste möllama, kui Kalevipoeg seda enne veel ei olnud näinud. Lained lõövad üle Kalevipoja pea ja ähvardavad Kalevipoega uputada. Surm seisab Kalevipojal suu juures. Korraga tunneb Kalevipoeg ometi, et jalad enam põhja ei ulatanud ja ta pea kõrgel üle vete seisab. Imestades paneb ta tähele, et see, keda ta siia maale kannud, nüüd teda ennast kannab. Imestades näeb ta, et lained enam kummagile viga ei tee. Mõlemad jõuavad õnnelikult kaldale (J. A. Weltmanni ülestähenduse järele Kõost)

See Kristuse kandmine üle Peipsijärve tuletab üht Greeka ennemuistist juttu meele. Korra jõudis Greeka kangelane Jaason ühe voolava jõe ääre, mille vihm laiaks ja karedaks paisutanud. Jõe kaldal istus üks eidekene ja palus, et Jaason teda üle jõe viiks. Jaason oli kohe valmis eite aitama; kahmas vanakese sülle ja kandis läbi karedalt voolava jõe teisele kaldale. Teisel kaldal alles nägi Jaason, et ta teise kinga jalast vette oli kaotanud. Jaason ei hakanud kadunud kinga enam otsima, vaid rändas ühe kingaga edasi. Alles pärast tuli välja, et see eite, keda Jaason üle jõe kannud, mingisugune inimene ei olnud, vaid jumalate kuninganna Heera, kes noore vägimehe meelt ja südand tahtis läbi katsuda.

Sarnane jutt kordub ju esimese kristliku aja legendade hulgas. Siirias elas teisel või kolmandal aastasajal üks ütlemata tugev mees, elas auusat elu, aga oli pagan. Risti-

inimesed soovisivad hea meelega, et niisugune vägimees ristiinimeseks heidaks. Esiotsa ei läinud ristiinimeste vagad soovid ometi täide. Seda nähes võttis Õnnistegija ise nõuukus vägeva mehe kangekaelsust murda. Õnnistegija moondas ennast väikeseks poisikeseks, tuli Jordani kaldale vägimehe juure ja palus teda läbi käreda jõe neelu viia. Vägimees arvas seda tühjaks tööks ja oli valmis poisikest sedamaid üle jõe viima. Käre jõeneel kiskus aga vägimehe jalad põhjast lahti ja ähvardas vägimeest kõige poisikesega uputada. Kui nüüd vägimees oma nõrkust ära tundis, astus talle äkiste poisikene, keda ta kandis, hädas appi. Poisikene aitas vägimehe neelust õnnelikult välja kaldale. Kaldal märkas vägimees, et see keegi tavaline poisikene ei ole, vaid jumalik poisikene. Vägimehe kangekaelsus ristiisu vasta oli korruga murtud; hädalainetega oli Õnnistegija vägimehe ristiinimeseks ristinud. Sedamaid sai Saulusest Paulus, kes kõike oma suurt jõudu ristiisu kasuks tarvitas. Vägimeest ennast hakkasivad ristiinimesed sest saadik Kristoforuseks, Kristuse kandjaks, hüüdma, sest et vägimees ju Kristust üle Jordani jõe oli kandnud. Sest esimesest Kristuse kandjast jõumehest Kristoforusest on hiljemal ajal kõik meie Kristohvid ja Kristohorid oma nimed pärinud.

Aega mööda hakati Kristoforust pühaks pidama ja teda kõigis maades auustama. Nimelt loodeti temalt jõgedest üleminekul, aga muulgi vee peal viibimise korral kaitset. Vanal ajal puudusivad jõgedel enamiste kindlad sillad; lotjadega ja parvedega pääsivad teekäijad üle jõgede. Lotjade ja parvede ligidale pandi tihti püha Kristoforuse kujud üles, et teekäijad kuju ees enestele enne õnnelikkude üleminekut paluksivad. Hiljemine jäivad sarnased kujud sildadegi juure, kui lotjade ehk parvede asemele kindlad sillad ehitati.

Meie maal edendab Riia peapiiskopp Jasper Linde (1509—1524) iseäralikul viisil Kristoforuse auustamist. Linde käsul pandi mitmesse kohta Kristoforuse kujud jõgede ääre üles, nii ka Väina jõe ääre praeguse Väina jõe silla juure, kus Kristoforuse hiiekuju, Kristus käte peal, ennast meie ajani veel alal hoidnud. Mõne kümne aasta eest langes kuju korra oma aluselt alla ja lõi ligidal oleva vahisoldati surnuks. Kuju pandi pärast uueste kindlamale alusele püsti ja tuletab seal väikeses majakeses seistes praegu veel endisid Roomausu aegu meele. — Peapiiskopp Linde käsu peale pandi vist muudegi jõgede ääre Kristoforuse kujud üles, aga mujal ei ole need endid alal hoidnud; niisama puuduvad meil ülestähendused nende kohta. Oletada võime, et vististe Tartus Emajõe ääres kusagil niisugune Kristoforuse kuju seisis. Vaimulikud mehed püüdsivad rahvale muidugi selle mehe imetegude kohta sele-

tust anda. Koleda suure kasvuga mehe kuju nähes ja kuuldes, et see kole suur jõumees Önnistegija üle jõe kannud, jäi rahvaluule võimule ainult üks samm edasi astuda ja Kristoforusest Kalevipoega teha. Rahvas tundis vanast ajast Kalevipoja käikusid läbi Peipsijärve, tundis ta lauakandmistki niisugustel käikudel. Nüüd nägi rahvas otse Kalevipoja kuju, kui ka vaimulikud mehed seda kuju Kalevipojaks ei nimetanud. Seda Kalevipoja sarnast kuju silmates ja kuju Kalevipojaks nimetama hakates omandas rahvas munkadelt ühtlasi selle kuju legenda. Rahvaluule ei pannud legenda juhtumiste sünnipaigaks ometi mingisugust jõge, vaid Kalevipoja ammust tegevuseala Peipsijärve. Sündmust Peipsijärve pannes punus rahvas Kalevipojale ühtlasi veel suurema auupärja pähe, sest Peipsijärvest läbiminemine tarvitab ju suuremat jõudu kui Emajõesst või mõnest muust jõest läbiminemine, iseäranis maru mässamisel.

Kui Kalevipoeg korra ju Önnistegijat üle Peipsijärve kannab, ei või enam imestada, et ta kirikuidki ehitab. Küll ei nimeta rahvasuu kirikuehitajaks otsekohe Kalevipoega, vaid lihtsalt Kalevit, aga ma arvan, me võime õigusega oletada, et kirikuehitav Kalev Kalevipoega tähendab. Vahetab ju rahvasuu tihti Kalevipoja Kaleviga ära, nii et nende vahel raske vahet teha. Rahvasuu kõneleb nimelt, et Olev Tallinnas Oleviste kirikut ja Kalev Riias Peetri kirikut ehitanud. Pea saanud mehed teineteise peale kadedaks, arvates, et teine teeb kõrgema torni. Teine püüdnud kohe teise torni kiviga puruks visata. Kalev visanud Oleviste kiriku pihta, aga õnneks jõudnud Olev käega Kalevi kivi kõrvale lüüa, nii et kivi Ülemiste järve kukunud. Olev tahtnud omaltki poolt Kalevi kirikut purustada, aga Olevi kivi ei ulatanud kaugemale kui Torisse. Sinna sattunud ta jõkke. (J. Jung, Muinasaja teadus, II. lk. 68). — Teisendite järele ei katsu Kalev ega Olev kirikuid purustada, vaid vanapagan. Neist teisenditest ilmub meile mütologia tavaline nähtus: hiitude asemele astuvad hilisemal ajal kurjad vaimud. See tähendab: need tööd, mis rahvas enamalt kellegi hiidu töödeks arvas, nimetati hilisemal ajal vanapagana töödeks. Nii teab mõnigi teisend, et vanapagan kivi Oleviste kiriku pihta visanud ja kirikut katsunud purustata. Vanapagana teisend on rahvasuus laiemalt tuttav kui teisend Kalevi viskamisest. Ülepea ei tohi me kivide viskamist kirikute pihta mingisuguseks Eesti leiuks arvata, kui ka Tõllu lugugi sedasama sündmust tunneb. Tõll ja Tõllu poeg ehitavad niisama kirikuid ja katsuvad kirikute valmissaamisel teine teise tööd kividega purustada. Sõpruse ajal viskavad nad teineteisele vasara kätte. Sarnast kirikute ehituse ja pärast kiviga viska-

mise lugu kuuleme Soomestki. Raisios ehitavad näituseks Killi ja Nalli kirikut. Hiljem ilmub neil püüd kirikut kiviga purustada. (V. Wallin, Kuvauksia Suomen Kansan esihistoriasta, lk. 68). Veel enam kuuleme sarnasid juhtumisi Skandinavia ja Germania mütologiast. Pea on see linn, pea kirik, mis mõni hiiu kiviga püüab puruks visata. Ülepea peame kirikute ehitamist ja puruksviskamist rahvavaheliseks mütoloogiliseks nähtuseks nimetama. Rahvavaheline aine on Eestiski aset leidnud ja Kalevipojaga ühendatud.

Veel leidub üks lugu, millel pealt näha ristiusu ained puuduvad, aga mis paremine vaadates ometi ristiusust pärit on. See on Kalevipoja kaardimängimise lugu. Korra mängib kurat kaartisid. Kalevipoeg juhtub mängimise ajal sinna. Kurat kutsub Kalevipoja mängima. Kalevipoeg vastab, et ta raha peale ei taha mängida, sest et tal enesel raha küllalt, vaid ainult hingede peale. Ühtlasi pärib Kalevipoeg edasi, kui palju kuradil hingesid olla. Kurat vastab, et 15 klassi, igas klassis tuhandeid. Hakkavad siis sel tingimisel mängima, et Kalevipoeg kuradile kaotuse korral ühe hinge annab, kurat Kalevipojale aga kogu klassi. Kurat kaotab mitu klassi hingesid. Ei taha enam mängida. Pealtvaatajad naeravad kuradit. Naeru pärast mängib kurat edasi, mängib seni kuni kõik 15 klassi on kaotanud. Siis viskab kurat kaardid käest ära, ega mängi enam. Kalevipoeg lubab pea põrgusse hingede järele minna. — Mõne aja pärast võtab Kalevipoeg mitmesajapuudalise vasara õlale ja sammub põrgu poole. Põrgu väravad lukus. Kalevipoeg koputab mitu korda järgemööda. Ei tee lahti keegi. Kihutab vasaraga kolm põrakat värava pihta. Väravad kohe maas. Kalevipoeg astub edasi piinamaja ukse taha. Uks lukus. Kalevipoeg küsib, kas kurat kodu. Vastatakse, et ei ole. Käsib ust avada. Ei avata. Kalevipoeg lõhub vasaraga ukse maha, sammub sisse. Ei näe ometi hingesid. Iga klass ise toas luku taga. Kalevipoeg põrutab vasaraga kõik ukсед puruks. Kutsub siis kõiki hingesid välja. Hinged tulevad Kalevipoja ümber kokku nagu lambad karjase ümber. Kurat näeb, et Kalevipoeg kõiki hingesid põrgust välja tahab viia. Sooviks hea meelega väljaviimist takistada. Kalevipoeg astub vasaraga kuradi poole. Kurat seda nähes kohe põgenema. Kalevipoeg aga ruttab koju poole, hingede kari järel. Kodu ligi jõudes käsib neid taevaukse ette minna paluma, et Issand neid viimaseni kohtupäevani oma varju alla võtaks.

Nii lühidalt Kalevipoja hingede päästmise lugu, nagu A. Karu Pärnust seda rahvasuust kirja pannud. Selgem ristiusu maik on loo lõpul juures, kus Kalevipoeg päästetud hinge-

sid käseb taevaukse ette minna Issanda palvele, et Issand neid viimase ni päevani oma varju alla võtaks. Hingede päästmist, pörgust ei pea paljud mingisuguseks ristiusu tundemärgiks, seda enam et Kreutzvaldki sarnast lugu tunneb. Ilmatahtmata lõhnab ju Kreutzvaldi pörgu lugulaulus ristiusu pörgult; Kalevipoja kaardimängu hingede pörgu avaldab aga täielikku ristiusu pörgu kuju. See ei ole õieti midagi muud kui teisend Nikodeemuse raamatust. Kauga aega on Eesti rahva seas Nikodeemuse raamat käsikirjas laiale laotatud olnud. Sest Nikodeemuse raamatust on mul mõnda ära kirja olemas. See Nikodeemuse raamat jutustab, et Jeesus pärast surma pörgusse läheb hingesid ära päästma. Jõuab, ahel käes, pörguvärava taha. Saatan teab ja näeb Jeesuse tulemist, käsib pörguvärvatele aegsaste tugevad raudriivid taha panna: „Pange kinni vaskne värav, pange raudriiv ette, pange vastu kõvaste, et me ise ei saa vangistatud!“ Varsti aga kuulatakse värava taga Jeesuse häält valjult nagu piksemürinat: „Tehke endid lahti, väravad, teie igavesed ukсед, tõstke endid üles, et aukuningas võiks sisse minna!“ Keegi ei ava ometi väravaid, vaid väravad pannakse veel kõvemalt kinni. Teist korda kordab Jeesus väravate avamise nõudmist, aga asjata. Kolmat korda nõuab Jeesus avamist. Sedamaid varisevad väravad ja pöriseb pörgu. Tabad ja riivid langevad maha, väravad lähevad iseenesest lahti, ja Jeesus sammub pörgusse. Saatan väriseb hirmu pärast. Jeesus aga läheb, viskab suure raudahela saatana kaela ja seob pörgu seina külge kinni. Selle peale kutsub Jeesus kõik pörgus vangis olnud hinged enese juure ja viib nad sest vangikojast välja, Juudast ainult rahakotti valvama jättes.

Ühe legenda järele, mida M. Luu Kaaverest üksikult rahvasuust üles kirjutanud, läheb Jeesus hingesid pörgust ära päästma. Väravad lukus. Jeesus raputab. Saatan käsib väravale rohkem riivisid taha panna. Jeesus raputab uuesti. Tabad ja riivid väravate taga hakkavad logisema, aga sisse Jeesust ei lasta. Saatanale tuleb hirm kätte, poeb hirmuga ahju taha. Selle peale koputab Jeesus kolmat korda tugevaste pörguvärvate pihta. Kohe väravad vallale, Jeesus pääseb sisse. Jeesus toob saatana ahju takka välja ja seob ahelatega pörguvärava külge kinni. Võtab siis saatana taskust võtmed, avab vagade vangikoja ukсед, päästab vangid vallale ja käsib neid taevasse minna. Salomoni üksi jätab Jeesus pörgu, et Salomon ennast oma mõistusega ära päästaks, kõik muud viib Jeesus pörgust välja.

Võrdlemine Kalevipoja ja Jeesuse pörgus käimisega tunnistab ühtlust mõlema loo vahel. Mis Nikodeemuse raamat ja legenda Jeesusele teha annud, seda laseb rahvasuus leiduv

ennemuistne jutt Kalevipoja teha. Ennemuistne jutt on Kalevipoja lihtsalt Jeesuse asemele pannud. Siin ilmub meile tõesti see nähtus, mis professor K. Krohn ja ta kool Soome rahvalauludest väsimata otsinud ja rohkel mõõdul ütleb leidnud olevat, nimelt et endiste kristlike ainet asemele mütoloogialised ained tunginud. Siiski pean teiselt poolt nimetama, et Kalevipoeg meil nii ütelda ainult juhtumise viisi Jeesuse tööd oma teha võtnud. Kalevipoja kaardimängimise lugu, vähemalt sel kujul, nagu A. Karu teda üles kirjutanud, nähakse kolmest jutust kokku pandud olevat: tulihänna, tugeva mehe ja Jeesuse põrgus käimise loost. Tulihänna looga ei ole Kalevipojal midagi tegemist. Ei pruugi imestada, et tugevat meest nime pidi püüti nimetada, kui ta ka esmalt nimeta ilmus. Tugeva mehega astub kergelt Kalevipoeg ühendusesse. Rahvasuu tundis Kalevipoja põrgus käimise lugu. Kaardimängimise loo jutustaja oli Jeesusegi põrgus käimise lugu kuulnud. Selle Jeesuse põrgus käimise loo vahetab jutustaja Kalevipoja looga eksikombel ära ja määrab seega Jeesuse teo Kalevipoja teoks. Ei ma ütle, et sarnane eksitus viimasele loo jutustajale enne üleskirjutust juhtus. Kolme loo ühendamine või ühtesulatamine võis ammu, ammu juba sündida; ühtesulatud kujul kõneldi kaardimängimise lugu edasi, edasijutustaja täiendas ehk juttu veel omalt poolt ja nii sündis viimaks kaardimängimise lugu praegusel kujul, kus Kalevipoeg hingede päästmises Jeesuse kohusid täidab. Vist luuletati alles vähe hiljemine kaardimängimine hingede peale juure, et siis hingede lahtipäästmine seda arusaadavam oleks. Igapidi on selge, et Kalevipoeg ainult eksikombel põrgust hinged ära päästab, maa peale välja toob ja siis taeva poole juhatab

Ühe teisendi järele on kaardimängija kingissepp. Surm viib kingisseppa põrgu. Põrgus hakkab ta saatanaga kaartisid mängima. Kaardimängul võidab ta hulga hingesid. Need viib ta põrgust välja ja läheb nendega taeva värava taha. Koputab seni kuni Peetrus kõik hinged sisse laseb. (A. Bauer Suurest Kõpust.)

Kui ka muidu kaardimängimise loo tekkimist ristiusu ajast tuleb otsida, ei ole sel lool, õigemine kaardimängimisel, ristiusuga enesega midagi tegemist. Ei või ju ristiusu vastanegi kaardimängimist ennast ristiusu tundemärgiks arvata.

Kalevipoja lõpu kohta leidub mõnda teisendit, millest mõni teisest hoopis lahku läheb. Kreutzvald laseb Kalevipoja jalad Kääpa jõkke jääda ja Kalevipoja ratsa hobuse seljas jalutult põrgu sõita. Teisendite järele ratsutab Kalevipoeg täiesti tervelt põrgu. Vanapagan moonstab enese hobuseks. Kalevipoeg istub selle hobuse selga. Vanapagan kohe põrgu poole jooksmas. Korruga

hüüab hääl: „Ristipoeg, löö käsi tamme!“ Kalevipoeg lööb ja tõmbab tamme kõige juurtega ülesse. Jälle hüüab hääl, et Kalevipoeg käe piita lööks. Kalevipoeg lööb ja jääb käega põrguvärava külge kinni. (Blumberg, Quellen und Realien, lk. 91). Käskijat see teisend ei nimeta, aga nime „ristipoeg“ järele võime otsustada, et käskija Jumal olnud. Seega määrab Jumal ise Kalevipoja põrguvärava vahiks, et kurat sealt välja ei pääseks. Ja et Kalevipoeg põrguväravast igavuse pärast ära ei läheks, laseb Jumal teda Prometheuse viisi kinni olla, viimane ahelatega kalju külge needitud, Kalevipoeg kätt pidi piidas.

Ühe teisendi järele küsib Jumal põrgusõidul Kalevipojalt, kuhu Kalevipoeg sõidab. (Inland 1856, lk. 140). Kalevipoeg vastab uhkelt, et ei Jumalgi seda tea, kuhu Kalevipoeg sõidab. Nuhtluseks käsib Jumal Kalevipoega kätt ukse pihta lüüa. Kalevipoeg jääb kinni, hobune aga sõidab ta alt edasi. Jälle üks teisend teab, et Jumal käskinud Kalevipoega kätt ukse piita lüüa.

Teine osa teisendisi ei saada Kalevipoega põrgu, vaid laseb iga inimese viisi surra. Magamise ajal, mõne teisendi järele joobnud peaga puhates, tulevad vaenlased Kalevipoja kallale ja raiuvad ta jalad otsast ära. Jalust voolab nii palju verd, et Kalevipoeg verepuuduse kätte sureb. Kuremäe Kivimõmme maetakse Kalevipoja keha maha. (Teised Kodused jutud, lk. 8—12). Neis teisendites ei näe me mingisugust iseäralikku ristiusu mõju, küll aga ühes muus teisendis. See teisend ei tea küll ütelda, kuidas Kalevipoeg surnud, kas mõõga läbi või muul viisil, aga see teisend kuulutab, et Kalevipoeg ühe kiriku alla maetud. Kiriku nime kohta puuduvad teated. See teisend tahab Kalevipoja siis jälle ristiniimeseks tembeldada, nagu mõni muugi, mille järele Kalevipoeg Jumala ehk Jeesuse ristipoeg olnud. Jumala ehk Jeesuse ristipoeg võis täie õigusega enesele kirikus viimast puhkamise paika nõuda. Kusagil ei kuule me, et mõni pagan oleks kirikusse maetud. Küll aga maeti vanast tähtsamaid isikuid kiriku põranda alla ja kui ruum seal lõppes, kiriku seinaga väljaspool kirikut.

Koguni iseäraliku teisendi Kalevipoja lõpu kohta tunneb Wiedemann (Aus dem inneren und äusseren Leben der Esten, (lk. 413—414). Selle teisendi järele läheb Jeesuse ristipoeg viimaks ülemeelseks ega taha Jeesuse sõna kuulda. Paha meelega hakkab Jeesus Kalevipoja külge kinni ja viskab Kalevipoja rabasse. Kuid Kalevipoeg ronib rabast välja. Seda nähes võtab Jeesus uuesti Kalevipojast kinni, viskab ta jõkke ja moondab ta „ottaks“. Mis loom see „otta“ on,

selle kohta ei tea Wiedemann seletust anda. Ta lisab seletuseks küll karu juure, kuid paneb karu juure küsimisemärgi. Seega kahtleb Wiedemann ise, et „otta“ tõesti karu tähendab. Sõna „ott“ pruugitakse küll vahel karu asemel, aga „ott“ sõnast ei või „otta“ sündida. Soome keeles tähendab karu „otso“. „Otta“ leidub Soome keeles murdesõnana ja tähendab sedasama, mis otsa, meie ots. Otsal puuduks aga tarvilik tähendus, see ei kõlbaks Kalevipoja kohta. Jutu sisu järele tuleb oletada, et Kalevipoeg mingisuguseks loomaks moondatud, vist veeloomaks. Tõesti, ma olen korra kellegi suust kuulnud, et Kalevipoeg saarmaks moondatud. Kelle suust seda kuulsin, ei mäleta ma enam, sest sel ajal arvasin ütlust ainult lobaks, aga alles hiljemine Kalevipoja sisu paremine uurides sain aru, et selgi ütlusel oma jagu tähendust on. Sellega ei taha ma ometigi veel ütelda, nagu tuleks Wiedemanni „otta“ saarmaks arvata. Igapidi selgub, et ühe jao teisendite järele Kalevipoeg seda viisi maapealse elu lõpetas, et Jeesus ta veeloomaks moondas ja jõkke elama saatis.

See Kalevipoja moondamise lugu loomaks tuletab meile elavalt Greeka ja Rooma mütoloogia meele. Greeka mütoloogiast kuuleme üht lugu, et kui keegi Zeusi pahandab, Zeus pahandaja mõneks loomaks moondab. Jo saab lehmaks, Kallisto emakaruks, Halkyon ja Keyx merelindudeks. Niisama valjult käivad teised jumaladki nendega ümber, kes nende meelt pahandavad.

Võtame Ovidi „Moondamised“ kätte, kui palju lugusid ei kuule me neist, kuidas jumalad üht ehk teist inimest loomadeks, lindudeks, puudeks, kivideks ja muudeks moondanud.

Aga meie Eesti mütoloogiagi tunneb muidu sarnasid moondamisi, vähemalt meie legendad. Jeesus moondab vana tüdruku karuks (Teine rahvaraamat, № 39), preestri naise lastega sigadeks (Neljas rahvaraamat, № 7). Waarao sõjavägi saab kaladeks (Teine rahvaraamat, № 41) ja pulmalised korra huntideks. Seega ei ole Kalevipoja moondamine mingisuguseks veeloomaks õieti sugugi uudis meie mütoloogias.

Greeka ja Rooma mütoloogiad püüdsivad oma jumalate võimust üles tunnistada nende lugudega, mis moondamistest kõnelesivad. Lugude kuuljad pidivad aru saama, kuidas jumalad nende vastu eksijaid valjuste karistasivad. Paganuse asemele astus aegamööda ristiusk. Ristiusk katsus niisama näidata, et Jumalgi eksimisi valjuste karistab. Ei olnud ristiusul tunnistusi käepärast näidata, kuidas Jumal vastahakkaja mõneks loomaks moondanud, võtsivad mungad greeklaste ja roomlaste kombel luule appi. Vahel paganuse muistsete jutude alusel, vahel täiesti omast peast sünnitasivad vaimulikud

mehed legendasid. Greeka ja Rooma muistsete juttude alusel tekkisivad niisugusedki legendad, mis Jumalal ehk Jeesusel lasevad kedagi vastahakkajat loomaks moondada. Nagu teame, on suurem jagu ennemuistseid jutte rahvavahelised. Nimelt aga tuleb rahvavahelisteks legendasid lugeda. Rooma riigis sündinud legendad jõudsid otsaga meie maale. Teadis võõral maal legenda ehk jutustada, et keegi tugev mees Jeesuse poolt karuks moondatud, siis astus selle tugeva mehe asemele varsti meie pool Kalevipoeg. Kes teab, ehk astusivad seski tükis vaimulikud mehed luulele appi, rahvale näidata tahtes, kui vilets nende kangelane olnud, keda Õnnistegija jõkke visanud ja loomaks moondanud.

Lauliku Friedrich Kuhlbari seitsmekümne-aastase sündimisepäeva puhul.

Täna, 5. augustil 1911, mälestab laulik Friedrich Kuhlbars oma seitsmekümnendat sündimisepäeva. Ei tahaks nagu

Fr. Kuhlbars.

uskudagi, et juba niisugune rida aastaid tema pea peale kogunud: kui õige laulik paistis tema meile igaveste noor; kus ja kui vaja laulda oli, Kuhlbari kannel helises ikka ja heliseb veel. Tänumeelega viibivad meie, vanemate inimeste mõtted täna mälestuste vallas ja Kuhlbari ümber. Mis Kuhlbars meile oli, sellest on ehk noorematel vähem aimu. Ilu-salv ja ilu-läte oli ta, meie ammutasime ja jõime ja jänu ei kustunud. Tema „Laulikust“ (1868) laulsime „koolis ja kodus“, tema „Sega- ja Meestekoorisid“ (1870 ja 1871) kooris ja kirikus, tema laulud — sõna „luuletused“ oli veel ülesleidmata — tema sügavast südamest, ilma vaevata, nagu

hallikast väljavoolanud laulud lõivad meie ümber ilu-ilma, täitsivad aasad ja vainud muiste mälestusi täis. Sest muinasajast armastas Kuhlbars laulda, vana äravajunud aega meile jälle tagasi lähemale tõsta. Ja tema — võis sõnadega ja riimidega mängida. Kui tal tuju tuli, ei olnud tema lauludes riimid enam ühe- vaid kahekordsed ja ikka jäi allitteration

alles. Kui mitmed neist ei olegi ka juba otse rahvalauludeks saanud. Ma tuletan ainult mõnda meele: „Kui Kungla rahvas kuldsel a'al“, „Vennad, võtkem vahvast laulda“, „Sealt Lääne mere kalda pealt“. — Tema laul „Eestimaa mu isamaa“, mille sõnad Kuhlbars Tarvastu laulukoorile Eesti esimeseks laulupiduks (1869) loonud, on kodumaa hümnuseks saanud.

Kõike Kuhlbarsi tööd mälestame täna tänuga. Ka seda, et Kuhlbars juba esimese Eesti kirjanduse seltsi — „Eesti Kirjameeste Seltsi“ — asutajate hulgas oli.

Olgu laulikule veeltulevad aastad lahked ja õnnelised!

A. Kitzberg.

Kirjandusline ülevaade.

Estnische Klänge. Auswahl Estnischer Dichtungen von Axel Kallas. Buchschmuck von Kristian Raud. Kommissionsverlag von Carl Glück in Dorpat 1911. Gedr. in der Buchdruckerei „Postimees“ Dorpat. 88 S.

Axel Kallas tahab selle laulukeste-koguga, nagu ta eeskõnes tähendab, „üht tõetruud pilti, kui ka kahvatumates värvides“, hiljuti orjanest ärganud Eesti rahva luulekunsti elukäigust anda. Ja nimelt Saksa-keelt kõnelejale publikumile. Selleks otstarbeks on ta ka laulude ette lühikese ülevaate Eesti kirjanduse edenemise üle kirjutanud. See kirjanduse-ülevaade tegi iseenesest tarvilikuks, et kirjanik ka mõne joonega meie majanduslist arenemisekäiku meele tuletas. See ülevaade on temal kauniste korda läinud. Üksikute uemate luuletajate ärahindamisel võiks vast küsida, kas seal igäüks nendest meie luulekunsti edenemise käigus omale õige koha ja hinna on saanud.

Eelseisva lauludekogu hindamisel tuleb meil siis kahte asja silmas pidada: terve kogu väljavalikut ülevaate andmise seisukohalt ja üksikute laulude ümberpaneku või ümberluuletamise osavust.

Raamat algab 11 vana rahvalauluga. Siin leiame laulusid Wanemuisest, lauluväest, laulu sündimisest, laste- ja ema armastusest, lese kaebtusest, noortemeeste ja neitside vahekorra- ja joodikust mehest j. n. e. Et nendest ainetestki ülevaadet anda, millega Eesti rahvaluule tegemist teeb, oleks küll paar vaeselapse laulu ja loodusekirjeldust veel ära kulunud. Esimesed laulud on tüüpilikud meie rahva kõlblise iseloomu kohta, viimased täiendaksivad tema arusaamise astet luule kunstis. Jakob Tammele oleks vähemalt üks kordaläinud lühikene lugulaul pidanud tulema. Nüüd on ainult paarisalmiline „Kõrts“ üles võetud, mis Tamme seisukohta meie luulekunsti edenemises väga nõrgalt ehk osalt vildakult ära tähendab, nimelt nagu oleks Tamm kange karskuse mees ja luuletaja, kes ainult tegelikku õpetust püüab anda. Selle vastu on Söötitist jälle võrdlemisi palju võetud. Nõnda

on ka näit. G. Suitsu laulusid kaunis palju üles võetud, kuna mitugi tuttavat laulikut üsna puudutamata jäivad. Muidugi ei või luuletajale ettekirjutada, et ta laulusid valima ja ümberpanema hakkaks, mis temale isiklikult ei meeldi, kuid ülevaate seisukohalt oleks vast väljavalik enam hoolikam võinud olla. Siiski annab raamat Saksa lugejale meie luulekunsti edenemisekäigust kauni ülevaate.

Mis ümberpanekusse puutub, siis leiab üksikasjadesse mineja ju mõndagi, mida ta teisiti oleks soovinud, kui ta ümberpanekut originaliga võrdleb. See on ju enamiste iga ümberpandud luuletusega nõnda. Sest vaevalt on ümberpanekut, mis igas tükis originali kataks. Kuid üleüldse peab ütleva, et Axel Kallas anderikas ümberpanega on ja tema meie laulikute põhjustooni õigelt on tabanud. Ümberpanek on parem kui laulude väljavalik kirjandus-ajaloolise ülevaate seisukohalt. Üksikutesse peensustesse minna oleks lühikese tutvustamise- arvustuse piirist üleastumine.

Raamatu välimuse eest on Kristjan Raud hoolt kannud. Ilustus-test, mis „Juhan Liivi luuletustest“ võetud, on siin juba teisel puhul kõneldud. Nad on vanas Eesti stiilis peetud, aga modern kunstniku maitsele käsitatud ja avaldavad head mõju. Raamatu trükk ja muu välimus on puhas ja maitserikkas, nagu seda „Postimehe“ trükikoja tööde juures oleme harinenud nägema.

A. Jürgenstein.

Ennosaare Ain. Jutustus Eesti minevikust. Kirjutanud E. A s p e. E. K. S. koolikirjanduse toimekonna väljaanne Nooresoo kirjavara № 8. Tartus. Hermann'i trükikoja trükk ja kirjastns. 148 lhk., hind 50 kop.

Elisabeth Aspe tööd on meie ärkamise aja vastupeegeldus. Kirjanikku lahutab küll sellest väike vaheaeg, ommeti ei ole see nii pikk, et autor seda ajaloolise pilguga vaadelda suudaks: H. Taine'i arvamise järel peab meid vähemalt 50 aastat teatud periodist lahutama, kui meie seda ajalooliselt, niihästi ilukirjanduse kui ka teaduse vormis käsitada võime. Elisabeth Aspe elab ka autorina meie romantilise ärkamise aja kaasa, mille tõttu tema töödes see aeg ka oma kajastuse leiab. „Ennosaare Ain“ on sellesama meie küla-romantika toode, kirjandusliku voolu, mis L. Suburg „Maarja ja Evaga“ algas ja mis hiljemini tekkinud küla-realismusesse üle läks, kuna ka meie küla-romantikas eneses võrdlemisi palju realistilist elementi on. Lahku lähevad need kaks teineteisele järgnevat voolu ainult selle poolest, et esimeses enam lootusi, enam värvisid, kevadist meeleolu, suurem hoog, kirjum tegevuse-väli, mis saunaurtsikuga algab ja mõisa-lossis lõppes. Kirjanikud pakkusivad tüüpusi, nii nagu nad pidid ja mitte ei pidanud olema, positivilisi ja negativilisi. Esimesed olid siis rahva, õigem rahva-juhtide lootuste kandjad, kes omas tegelikus elus nii kaugele ulatasid, nagu seda rahvajuhtide loodud tuleviku pildid kujutasid. Sellepärast on meie küla-romantika rikas tüüpuste poolest. Need olid ärkava rahva, kes hää ja kurja vahele selgeid piirjooni tõmbas, värvi- ja lootus-rikka tuleviku eelplaanid ja kavatsused, millele vahest ehk mõni tegeliku elu nähtus loomise ajal eeskujuna silmade ees võis lehvida.

Meie küla-realismuse aga oli elunähtuste läbi kaineks saanud, ärganud rahva kuiva, üksluse ja igapäevase elu lihtsate ja harilikkude, elu järele kopeeritud pildikeste järjekorratu kogu, mis seal, kus rahva hulk veel ärganud ei olnud, valgustamises, õpetamises ja rahva juhtimises enese ülesande nägi.

Ka Elisabeth Aspe on rahva lootusi kandvaid tüüpuseid loonud. Nendele lootustele annab Ennosaare Peet sõnades kuju ja need lootused paneb ta oma haridust saanud venna Ainu pääle, kes aga kauaks omale rahvale võõraks jääb ja keda pärast vanas eas alles tema lapsepõlve mänguseltsiline Olga äratav. Terve see ärkamise lugu on kaunis kirjanduslikult jutustatud, nii et oleviku kirjanduslikult haritudki lugeja igavuseta „Ennosaare Ainu“ läbi loeb. Omad iseäraldused, nagu iga päätüki algusesse paigutatud salmike, mis päätüki sisu kokkuvõttena meid sellesse nagu juhatama peab, mõned liiga õpetlikud kohad, kirjanduslikud tallermaad tuleb ugejal häatahtlikult vastu võtta — osalt kui omaaja tundemärgid, osalt kui kirjanduslikud komistused. Muidugi asjata oleks lugejal sügavat hingelulist kujutust, üleminekute järjekindlaid kirjeldusi ja põhjendusi otsida: keskmisele lugejale ütlemata meelepärane pealiskaudsus on siin üksi järjekindel, kergelt libiseb kõik, nagu saani sõit Moskvasse. Kirjaniku lõpusiht on tegelaste rahvuslik ärkamine, mis oma esimese tõuke, käesoleval korral Ennosaare Ainu juures, mõnedest ajalehe numbritest, mis jutustuse peategelane oma naissõbra ja pärast mõrvoja Olga juures külas olles ja kohvi oodates laualt leiab. Selle ärkamise apoteos aga on Tartusse laulupidule sõit, mis vanalane noorpaar, rahvuslikult ärganud mõrvoja algatusel ja äratusel ette võtta otsustab.

Kõik on rahulikult, vaikse patosega jutustatud, jutustuse lõng on parajasti põnevil hoitud, ega ole kusagil nii pingule tõmmatud, et see kedagi erutada võiks. Need on kõik omadused, mis selle töö meie nooresoole kui loodud lugemise materjaliks määravad, mis neis rahvuslikka tundeid kasvatada ja ka muidu nende hinge rikastada aitab.

Meie kirjanduslikkude voolude tüüpilisi töösid välja anda, on tänuväärt ettevõtte, kuid sarnased tooded peaksid ennemini juba meie ajalooliste kirjanduslikkude toodete seeria nri all ilmuma, kui E. K. S. koolikirjanduse toimekonna väljaande nooresoo kirjavarana.

Kuna Eesti Kirjanduse Selts erakirjastajate väljaandeid oma toimekondade nri all ilmuda lubab, siis tuleks ka selle järele valvata, et raamatud korralikult välja antakse. Pean tunnistama, et nii lohakalt trükitud raamatut viimasel ajal harva näha on olnud: raamat kubiseb iga-sugustest, nii hästi mõtet segavatest kui ka muudest vähematest trükivigadest, lehekülgede nrid on valesti trükitud j. n. e. Eesti Kirjanduse Selts teeks ehk hästi, kui ta raamatute viimase korrekturi ja kontrolli üksikute toimekondade poolt selleks valitud liikmete kätte annaks. Üle-kohus oleks sarnaseid „kirjuid“ raamatuid koolidele soovitada.

Sellepärast võib raamatut meie kasvavale nooresoole kahjutuna ja ka õpetlikuna lugemisena julgelt ja kindlalt soovitada.

Bernhard Linde.

Uued raamatud 1911.

47. Eischmidt, Aleks. Dr. Loomatoidu juurikad. Nende tähtsus ja kasvatamine. Tartu. 1911. K. Sööti tr. 2 tr. 8⁰ (14×21). 63 lk. Pilt. H. 40 k. 4000 eks.
48. Heinrich Leichtweis. Julge rööwel ja salakütt 41—46 anne. Tartu. G. Zirki tr. 8⁰ (14×21). 1265—1456 lk. H. 10 k. 2.500 eks.
49. Koppel, H., Dr. Terwis. Arstiteadusline ajakiri. Tartu. 1911. „Postimehe“ tr. 8⁰ (14×21). 1+96 lk. Pilt. 700 eks.
50. Lasteleht. Eesti nooresoo ilukirjandusline kuukiri II. anne. 1910. Tartu 1911. „Postimehe“ tr. 8⁰ (14×21). II+97—192 lk. Pilt. 250 eks.
51. Margarete Steinheil. 7. anne. Tartu 1911. G. Zirki tr. 8⁰ (14×21). 177—288 lk. H. 10 k. 2.000 eks.
52. Sädemed 1910. (Kogu). Tartu 1911. Postimehe tr. 8⁰ (21×28). 96+4 lk. Pilt. 260 eks.
53. Sarw, J. Elekter. Tartu 1911. Postimehe tr. 8⁰ (21×28). 500 eks.
54. Tannbaum, Adeline. Keedu kursus. Viljandis 1911. A. Renniti tr. 16⁰ (13×19). 129 6 lk. H. 50 k. 1500 eks.
55. Puhas Süda. Tartu 1911. Schnackenburgi tr. 16⁰ (11×15). 16 lk. 2.000 eks.
56. Raud, M. Nooresoo leht. Teine aastakäik. Tartu 1911. Postimehe tr. 8⁰ (14×20). 2+192 lk. 250 eks.
57. Rutoff, Chr. Kahepaiksed. Algupäraline näidend kolmes järe. Viljandis. A. Renniti tr. 16⁰ (13×19). 64 lk. H. 45 k. 1000 eks.
58. Sator, A. Kurat naisterahwa näul. Sündinud lugu 1910 aastal. Tallinnas 1911. A. Laurmanni tr. 16⁰ (12×18). 36 lk. Pilt. H. 20 k. 2.000 eks.
59. Soopinnal, näitemäng 3 vaatuses. Tartu 1911. K. Sööti kirjast. ja tr. 16⁰ (13×19). 51 lk. H. 50 k. 1500 eks.
60. Sitska, J. Üleüldine ajalugu, I. jagu: Vana aeg. Tallinnas. A. Buschi kirjast. J. ja A. Paalmanni tr. 8⁰ (14×22). X+262 lk. H. 80 k. 2.000 eks.
61. Sullivan, Arthur (muusika) Mikado. W. S. Gilberti kolmevaatusline operett. Aleks. Trilljärwe tõlge. Tallinnas 1911. „Estonia“ kirjast. W. Ehrenpreisi tr. 8⁰ (15×22). 21 lk. H. 10 k. 600 eks.
62. Suwine sõiduplaan. Tartu 1911. Postimehe tr. 16⁰ (10×14). 16 lk. 2000 eks
63. Tallinna Karskuse Seltsi „Walwaja“ 1910 aasta aruanne. Tallinnas 1911. M. Antja tr. 8⁰ (11×20). 16 lk. 300 eks.
64. „Tallinna Teataja“ ja „Tallinna Uudiste“ kalender 1911. Tallinnas 1911. M. Schifferi tr. 8⁰ (14×20). 98—30 lk. 8000 eks
65. Tannbaum, Adeline. Keedu kursus. Tartu 1911. Postimehe tr. 16⁰ (12×17). 7+95 lk. H. 50 k. 2.000 eks.
66. Üks uema aja küsimus. Tartu 1911. Schnackenburgi tr. 16⁰ (10×14). 7 lk. 1.200 eks.
67. Waade Jeesuse peale. Tartu 1911. Schnackenburgi tr. 16⁰ (10×14). 12 lk. 1000 eks.
68. Wali õeke. Laste näitemäng kahes vaatuses. Eesti keelde O. Tru. Kooli näitelava I. Tartu 1911. G. Zirki tr. 8⁰ (16×21). 32 lk. H. 30 k. 1.500 eks.